

Corporal

Випуск 4

Не для продажу!
Not for sale!

Масштаб 1:50

Designed by Лукашенко Станіслав

Панцирні авто Garford-Путилівець

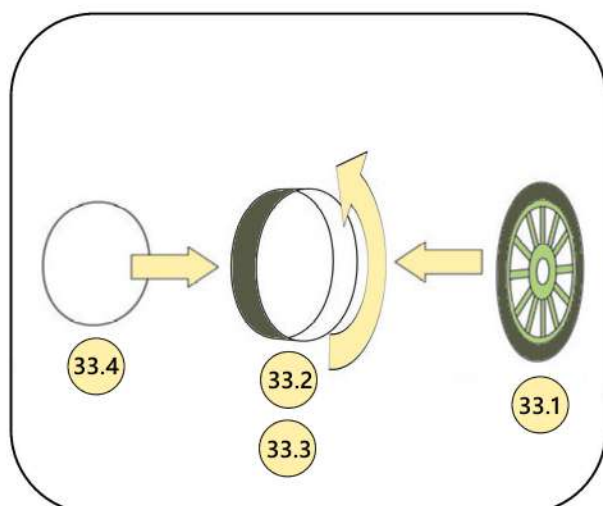
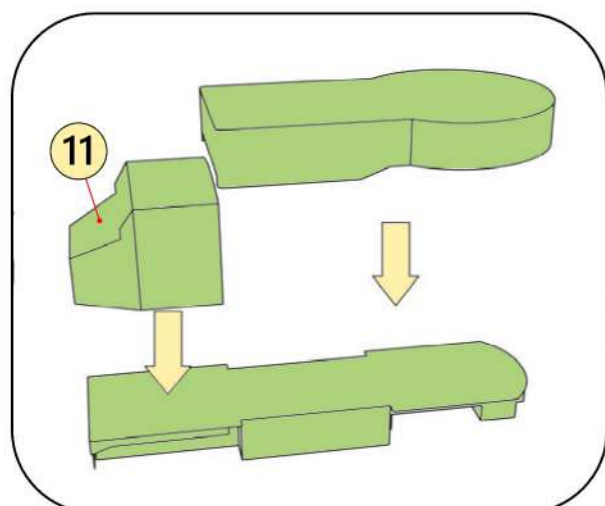
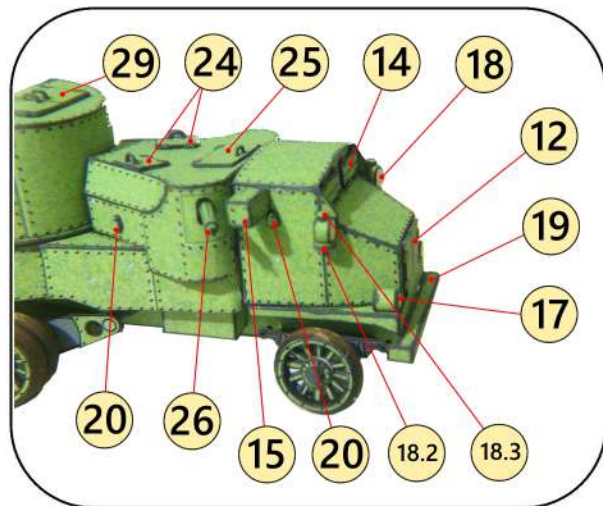
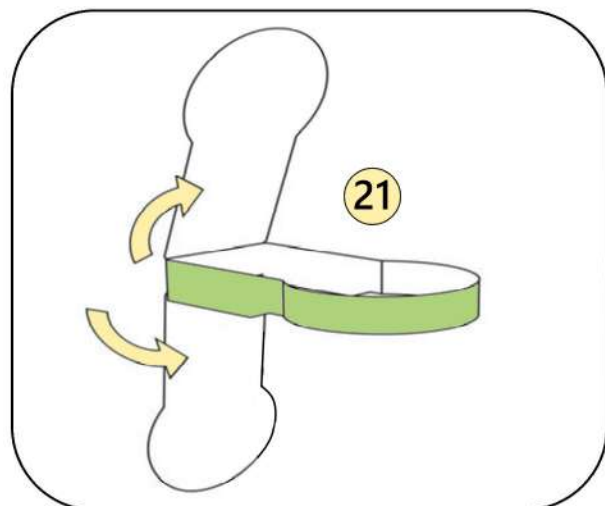
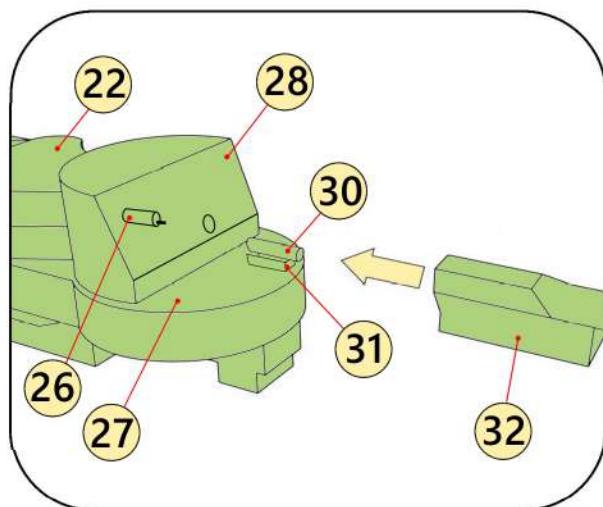
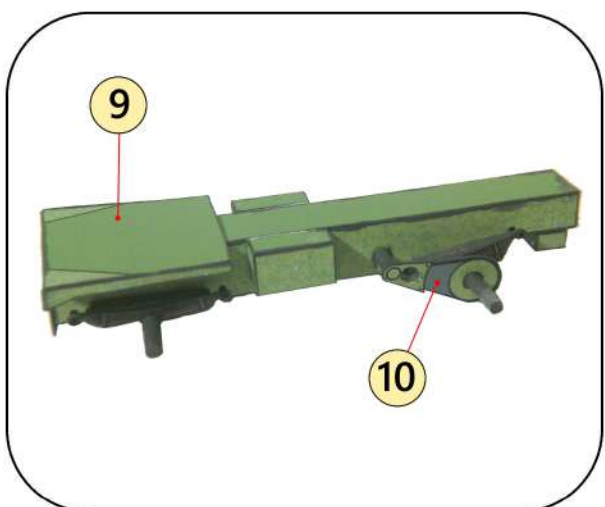
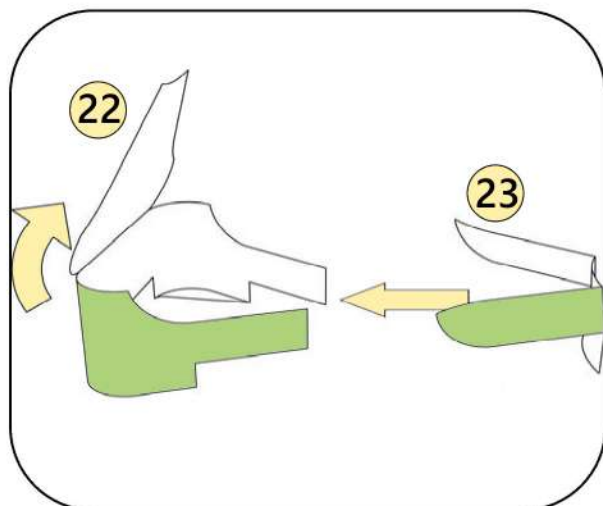
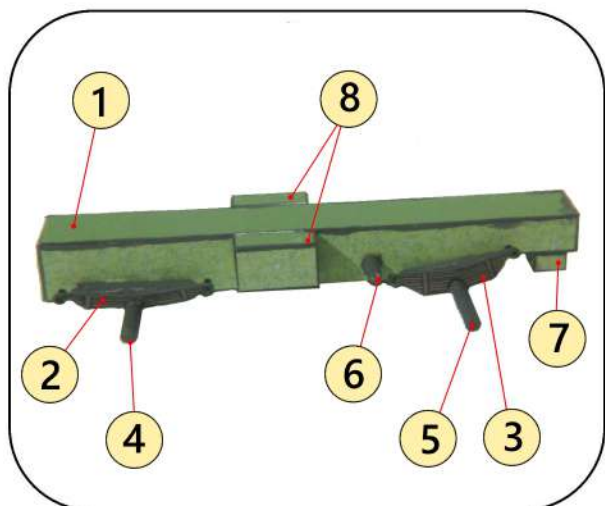

Зміст

---

1. Гарфорди-Путилівці на теренах Балтійських Визвольних змагань
  - 1.1. Гарфорд-Путилівець «Lacplesis» автопанцирного дивізіону армії Латвійської республіки, Латвія, початок 1919р.
  - 1.2. Гарфорд-Путилівець «Kurzemnieks» автопанцирного дивізіону армії Латвійської республіки, Латвія, кінець 1919р.
  - 1.3. Гарфорд-Путилівець 16-ї бригади Райхсверу, Брауншвейг, 1920р.
  - 1.4. Гарфорд-Путилівець 110-го батальйону Райхсверу, Брауншвейг, 1919р.
  - 1.5. Гарфорд-Путилівець Фрайкору, Рига, 1918р.
2. Гарфорди-Путилівці на теренах польсько-української війни
  - 2.1. Гарфорд-Путилівець без розпізнавальних знаків
  - 2.2. Гарфорд-Путилівець «Dziadek» 1-ї панцирної чоти армії Польської республіки, 1920р.
  - 2.3. Гарфорд-Путилівець «Zagloba» 1-ї панцирної чоти армії Польської республіки, 1920р.
  - 2.4. Гарфорд-Путилівець «Громобой» Дієвої армії Української народної республіки, 1918р.
  - 2.5. Гарфорд-Путилівець «Гайдамака» Дієвої армії Української народної республіки, Київ, 1918р.
3. Гарфорди-Путилівці на теренах Східного фронту Громадянської війни
  - 3.1. Гарфорд-Путилівець «Добрыня» 14-ї автопанцирної чоти, 3-ї армії царської армії, Північно-Східний фронт Великої війни, 1915р.
  - 3.2. Гарфорд-Путилівець «Непобѣдимый» автопанцирного дивізіону морської фортеці Петра Великого, 1917р.
  - 3.3. Гарфорд-Путилівець «Сокол II» 1-го автопанцирного загону РККА, Петроград, 1920р.
  - 3.4. Гарфорд-Путилівець московського воєнного округу, 1920-ті рр.
  - 3.5. Гарфорд-Путилівець Бронетанкового музею в Кубінці, 1941р.
  - 3.6. Гарфорд-Путилівець «Грозный» зі складу панцирного потягу «Orlik» 4-го чехословацького стрілецького полку, Пенза, 1918р.

1. Гарфорди-Путилівці на теренах Балтійських Визвольних змагань

1.1 ІСТОРІЯ

У вересні 1917 року в окупованій німецькими військами Ризі, латиські політичні партії сформували коаліцію — Демократичний блок. На початку грудня в Валці латиські національні організації остаточно сформували Латвійську тимчасову національну раду.

24 грудня 1917 (6 січня 1918 року) в Валці Виконавчий комітет Ради робітничих, солдатських і безземельних депутатів Латвії прийняв декларацію про самовизначення Латвії. Була утворена «совітська Латвія», влада якої поширювалася на неокуповану німецькими військами частину Ліфляндську губернію. Головою уряду став Фріціс Розіньш.

30 січня 1918 Латвійська тимчасова національна рада ухвалила рішення про створення суверенної та демократичної Латвії, в яку повинні були включити всі населені латишами місцевості.

До 22 лютого 1918 року німецькі війська зайняли всю територію Курляндської, Ліфляндської та Вітебської губерній. Незабаром німецьке командування і ландтаги остзейських баронів і бюргерів проголосили створення на території Курляндської, Ліфляндської та Естляндської губерній пронімецького Балтійського герцогства.

17 листопада 1918 року Латвійська тимчасова національна рада і Демократичний блок погодилися на спільне формування тимчасового парламенту — Народної ради Латвії, який прийняв резолюцію про утворення незалежної та демократичної республіки.

18 листопада 1918 року Народною радою на чолі з Карлісом Улманісом і Янісом Чаксте, який представляв ряд латвійських партій і громадських організацій, на підставі резолюцій, прийнятих напередодні, на урочистій церемонії в другому Ризькому міському театрі, була проголошена незалежність Латвійської Республіки.

7 грудня 1918 уряд Карліса Улманіса з метою захисту території Латвії від наступу Червоної Армії уклав з німецьким уповноваженим в Прибалтиці Августом Віннігом угоду про оголошення Балтійського ландесвера (збройні формування колишнього пронимецького Балтійського герцогства) збройними силами Латвійської республіки. Відповідно до угоди, ландесвер мав складатися з німецьких, латиських і російських рот, при цьому частка латишів повинна була складати 2/3 (ця умова так і не була дотримана і частка латишів не перевищувала 1/3). Тимчасовий уряд Латвії пішов на угоду з німецьким командуванням, оскільки на той момент не мав коштів для покупки зброї, а нечисленні латиські загони не могли воювати одночасно на два фронти — з ландесвером і з Червоною армією. При цьому латвійський уряд обіцяв добровольцям з числа військовослужбовців німецької армії, за умови участі в бойових діях по захисту Латвійської Республіки не менше 4-х тижнів, латвійське громадянство і 100 моргенів земельного наділу.

Після закінчення німецької окупації, 17 грудня 1918, вийшов Маніфест Тимчасового робітничо-селянського уряду Латвії, очолюваного Петром Стучкою, про встановлення радянської влади. За допомогою латиських червоних стрільців та інших частин РККА, уряд Стучки зумів встановити контроль над основною частиною Латвії, включаючи Ригу, захоплену 3 січня 1919 року. 13 січня 1919 року в Ризі була проголошена Латвійська Соціалістична Совітська Республіка.

До квітня 1919 року Червоної армії, в лавах якої були й латиські стрільці, вдалося захопити більшу частину території Латвії, за винятком невеликої області навколо портового міста Лієпаї, яка залишалася під контролем тимчасового уряду Латвії, очолюваного Карлісом Улманісом. Там же дислокувалися та підрозділи

ландесвера, які на той момент ще вважалися формально збройними силами Латвійської Республіки й мали у своєму складі латиську бригаду, що налічувала близько 2 тисяч солдатів і офіцерів.

16 квітня 1919 року в Лієпаї німецькі загони ландесвера скинули уряд Улманіс, який звинувачували у співпраці з Антантою і вважали антинімецьким. Через кілька днів повалений тимчасовий уряд Улманіс переїхав на пароплав «Саратов», який прибув спеціально з Таллінна і стояв у Лієпайському порту під охороною англійських військових. Під охороною британської та французької військових ескадр судно вийшло на рейд і близько двох місяців провело в морі.

26 квітня 1919 року командування ландесвера призначило прем'єр-міністром Латвії лютеранського пастора Андрієвса Нієдру, латиша за національністю, який отримав популярність завдяки своїм гострим виступам на сторінках латиських газет. Офіційною датою вступу уряду Нієдри до повноважень вважається 10 травня 1919 року.

Таким чином, з квітня по червень в Латвії було два уряди: уряд Улманіса, який, перебуваючи в морі, не міг серйозно впливати на хід подій, тому що йому підпорядковувалися лише створена в Південній Естонії під патронажем Естонської армії Північно-латвійська бригада; другий — у Лієпаї, що підкорялося диктату німецького командування.

В кінці травня 1919 року загони ландесвера взяли Ригу, витіснивши звідти підрозділи Червоної армії.

Після того, як 22 травня 1919 року ландесвер, Залізна дивізія, що складалася з прибулих з Німеччини добровольців, та за підтримки добровольців дансько-балтійського корпусу і білогвардійських формувань під командуванням князя Лівена звільнили Ригу від більшовиків, уряд Нієдри переїхав у латвійську столицю.

27 червня 1919 року тимчасовий уряд Улманіса відновив свою діяльність у Лієпаї.

2 липня в результаті прориву лінії оборони Риги Естонською армією на чолі з Йоханом Лайдонером і латиськими полками командування ландесвера і Залізної дивізії погодилося на перемир'я, запропоноване представниками Антанти, яке набрало чинності 3 липня. Після того, як відповідно до умов перемир'я, до 5 липня 1919 року останні частини Залізної дивізії залишили Ригу, а підрозділи ландесвера були включені до складу Латвійської армії, уряд Улманіса повернувся в латвійську столицю.

На початку 1920 року останні загони РККА були витіснені за межі східного кордону Латвії.

11 серпня 1920 уряд Латвії підписав договір про перемир'я з РСФСР, за яким совітський уряд:

... визнає беззастережно незалежність, самостійність і суверенність Латвійської Держави і відмовляється добровільно і на вічні часи від всяких суверенних прав котрі належали росії щодо до латвійського народу і землі ...

26 січня 1921 країни-переможці в Першій світовій війні (Антанта) офіційно визнали незалежність Латвійської Республіки.

22 вересня 1921 Латвія і дві інші прибалтійські країни були визнані Лігою Націй.

1.2 АРМІЯ ЛАТВІЇ

Панцирник «Lacplesis»

До цих пір точно не з'ясовано, яким чином «Гарфордини» потрапили в руки латишів. За найбільш достовірними відомостями принаймні один панцирник цього типу

був захоплений у РККА під час боїв у листопаді — грудні 1918 року, в процесі спроби російських більшовиків встановити у незалежної від РСФСР Латвії совітську владу. На початковому етапі латишам допомагали німці, і до червня

1919 року частинах ландверу і німецьким добровольцям вдалося очистити Латвію від червоних і вийти на територію Естонії. Проте незабаром в Латвії виник новий конфлікт, тепер уже між колишніми союзниками. Незабаром в районі міста Цесис об'єднаним латишсько-естонським військам вдалося розгромити частини ландверу під командуванням майора Флетчера.

Однак не минуло й трьох місяців, як німці знову вторглися на територію Латвії. Тепер це була Західна добровольча армія генерала Бермондта-Авалова, сформована в Німеччині з німецьких добровольців і полонених російських офіцерів. Вже 9 жовтня 1919 року німецька «Залізна дивізія» в ході успішного наступу вглиб країни вийшла на шосе Мітаві — Рига. Тут німецькі частини зіткнулися з вогнем латиського «Гарфорда» під ім'ям «Lacplesis», який прикривав відхід своєї піхоти. Скориставшись тихохідності авта, один з німецьких офіцерів-баварців застрибнув на нього і кількома пострілами з пістолета в оглядові щілини вбив водія і командира. Втратив управління панцирник скотився в кювет, решта екіпажу здалася у полон. Трофейний «Гарфорд» був відразу ж включений до складу німецького фрайкору і використовувався в боях проти колишніх господарів на підходах до Ризи. Подальші дані розходяться. За одними відомостями, цей панцирник був відправлений до Німеччини, де використовувався проти повсталих «спартаківців» і згодом був розібраний на метал. Згідно з іншими даними (підкріпленими також фотографіями), після розгрому в листопаді 1919 року Західної добровольчої армії всі панцирники фрайкора, включаючи колишній «Lacplesis», дісталися латишам, причому «Гарфорд» деякий час продовжував носити німецькі позначення і потім був перейменований в «Kurzemnieks» (на світлині).

Таким чином, латвійська армія весь цей час мала лише один «Гарфордом», який, щоправда, протягом 1919 року двічі змінював назви. Згодом цей панцирник активно використовувався Латвійською армією, а на початку 1930-х років у зв'язку з високим зносом був відправлений на тимчасове зберігання. Цікаво, що в 1940 році, після приєднання Латвії до СРСР, законсервований і в принципі справний «Гарфорд» був виявлений радянської військової комісією. Однак, найімовірніше, потім сильно зношений панцирник пішов на злам і, отже, не міг використовуватися у боях 1941 року.

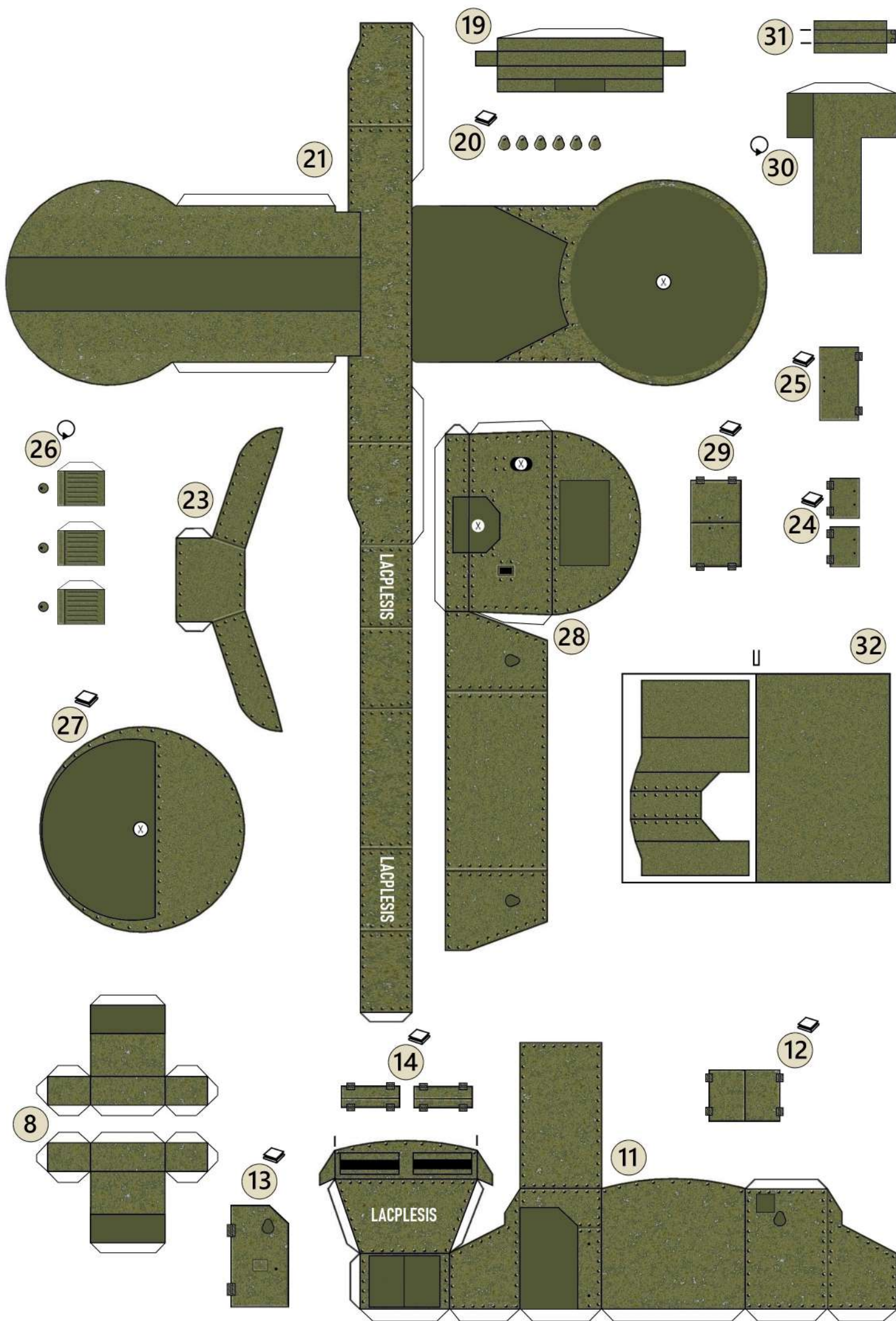
1.3 ФРАЙКОРИ

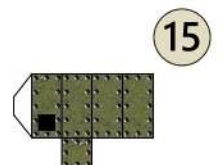
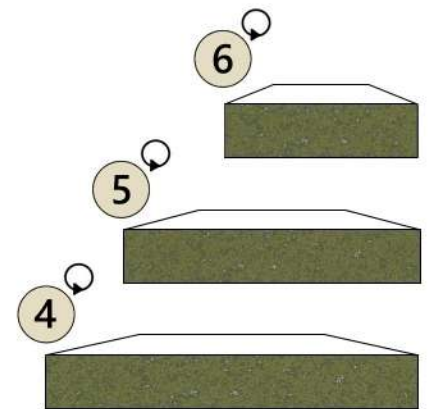
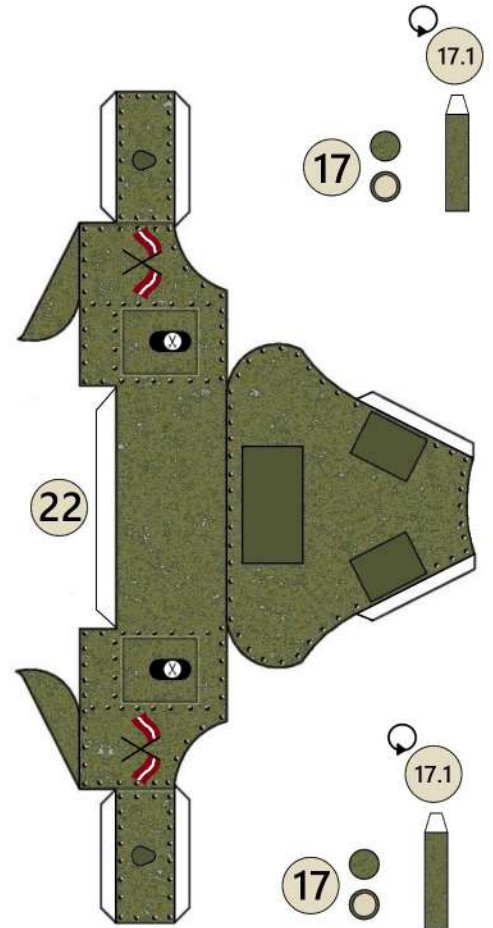
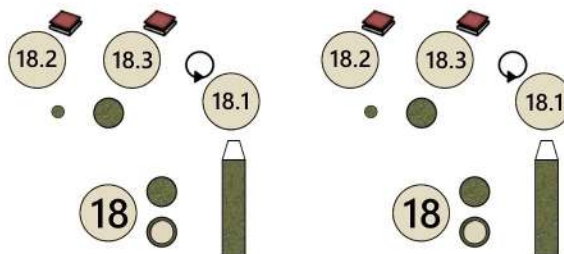
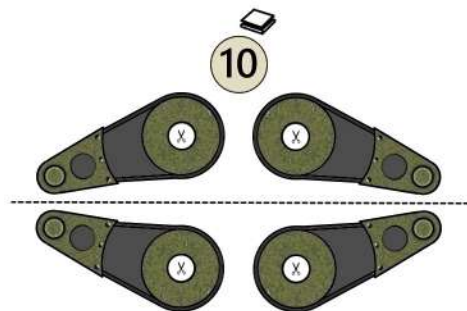
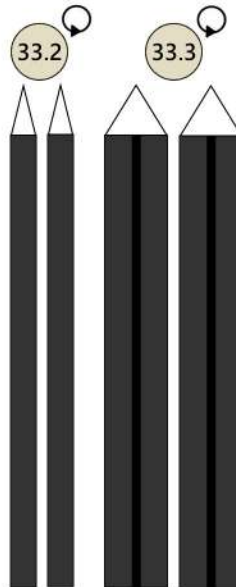
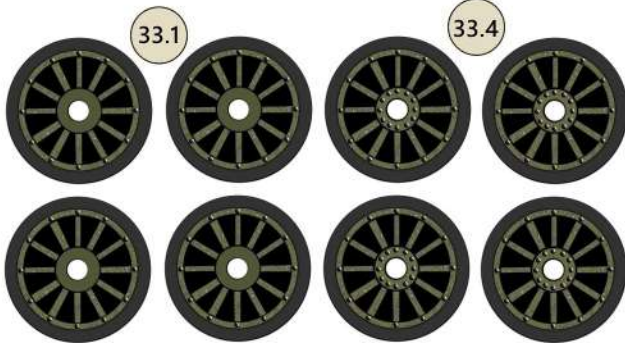
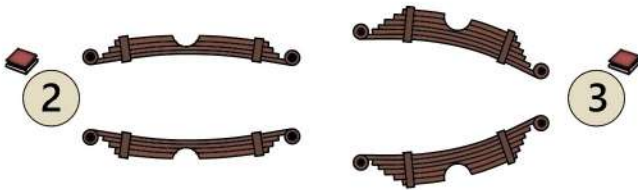
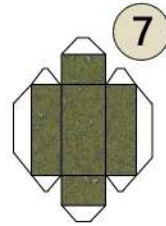
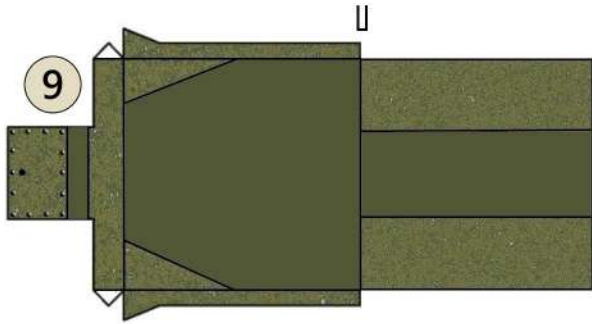
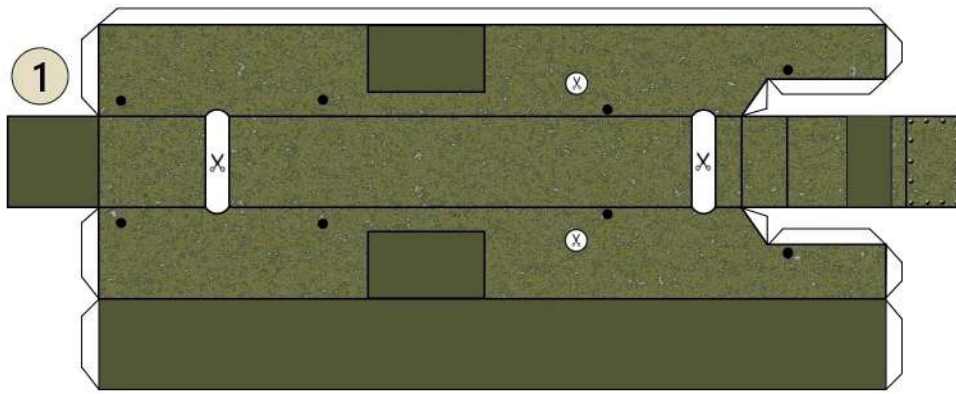

В ході бойових дій 1916—1918 років німецькі війська захопили щонайменше п'ять «Гарфордів». Трофейні автівки були відправлені в тил для ремонту. Принаймні три «Гарфорди» були переозброєні

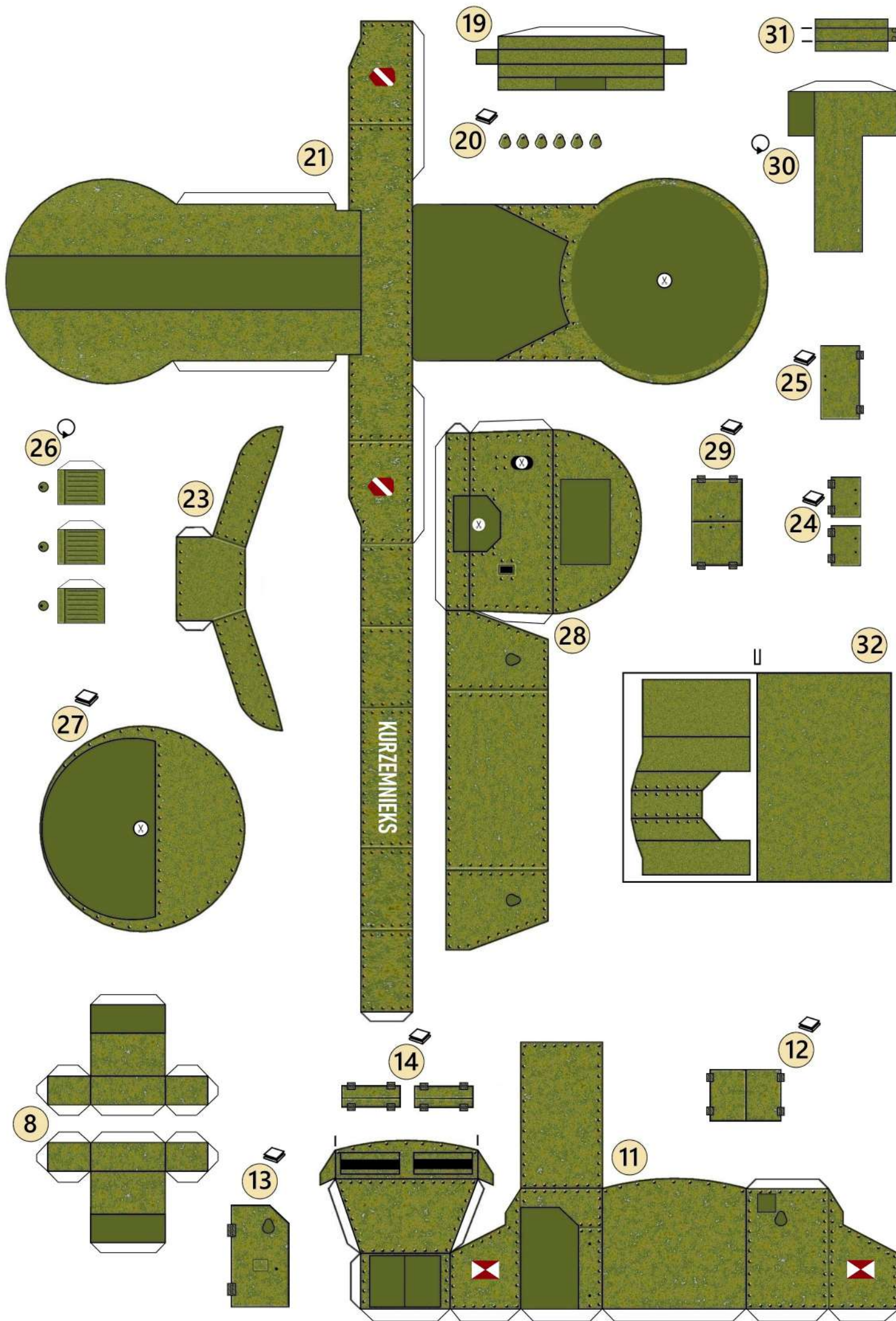
німецькими кулеметами (ймовірно, MG-08) і включені до складу німецької панцирної дивізії «Kockampf». У період революційних подій у Німеччині (1918—1921), ці «Гарфорди» використовувалися під час придушення комуністичних повстань у великих німецьких містах. Зокрема, на початку 1919 року «Гарфорди» брали участь у бойових діях в Берліні. Згодом, після прийняття на озброєння панцирників власного виробництва, «Гарфорди» німецької армії були відправлені на склади і через якийсь час утилізовані. Трофейні «Гарфорди» зображені на ряді німецьких фотографій. Найчастіше зустрічаються фото кинутого російськими військами панцирника морської модифікації під ім'ям «Непобедимый».

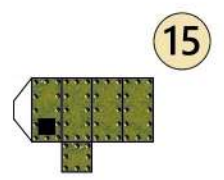
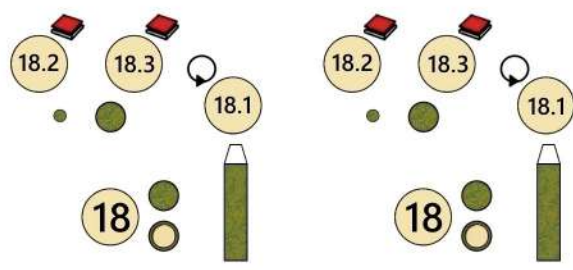
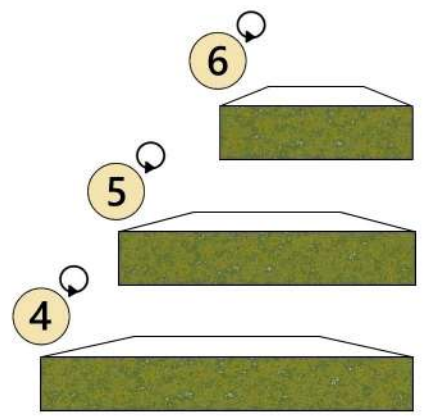
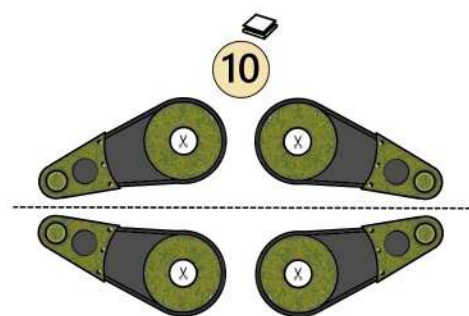
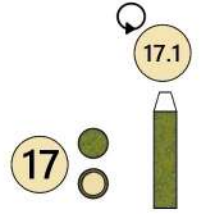
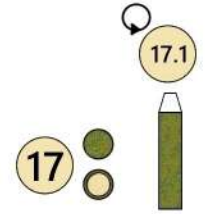
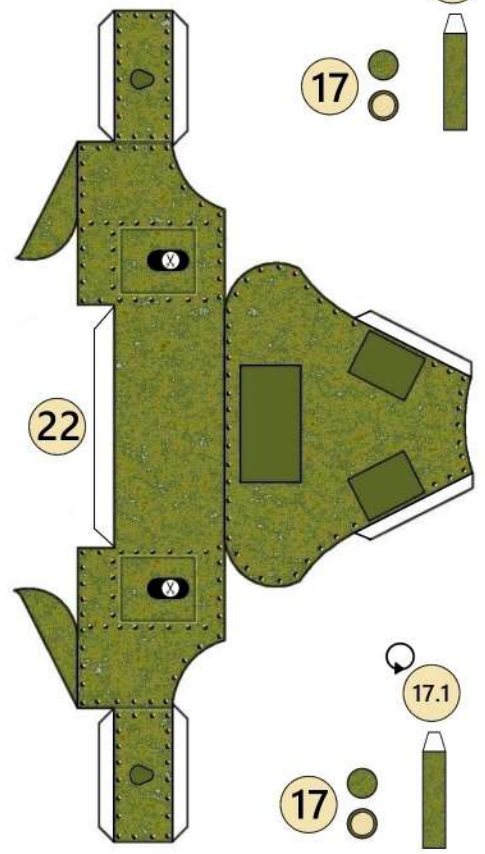
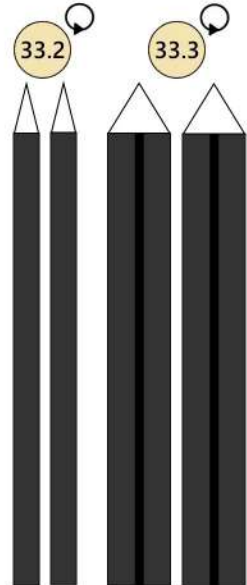
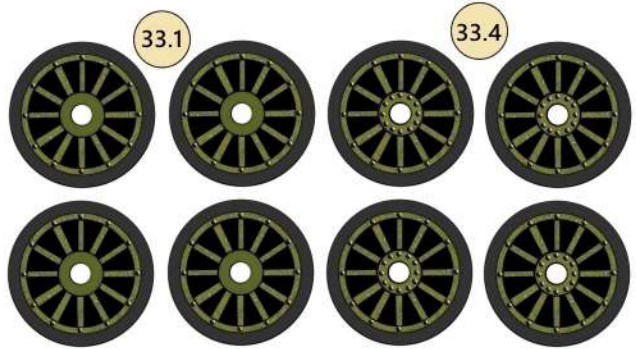
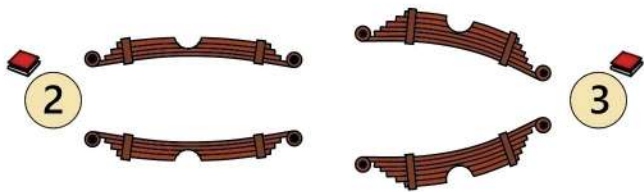
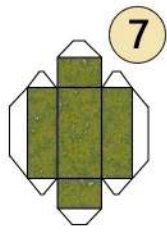
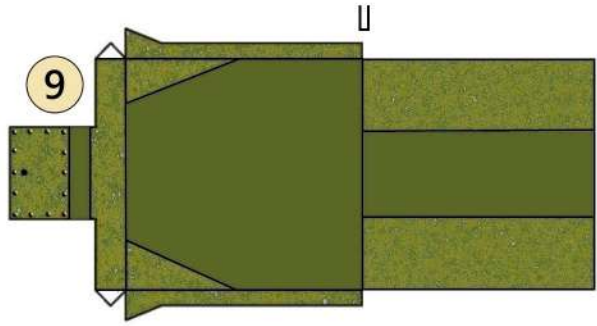
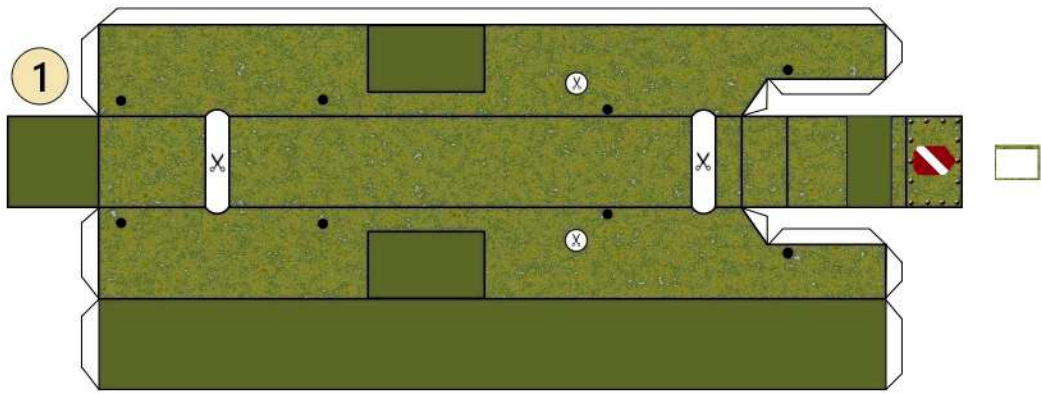

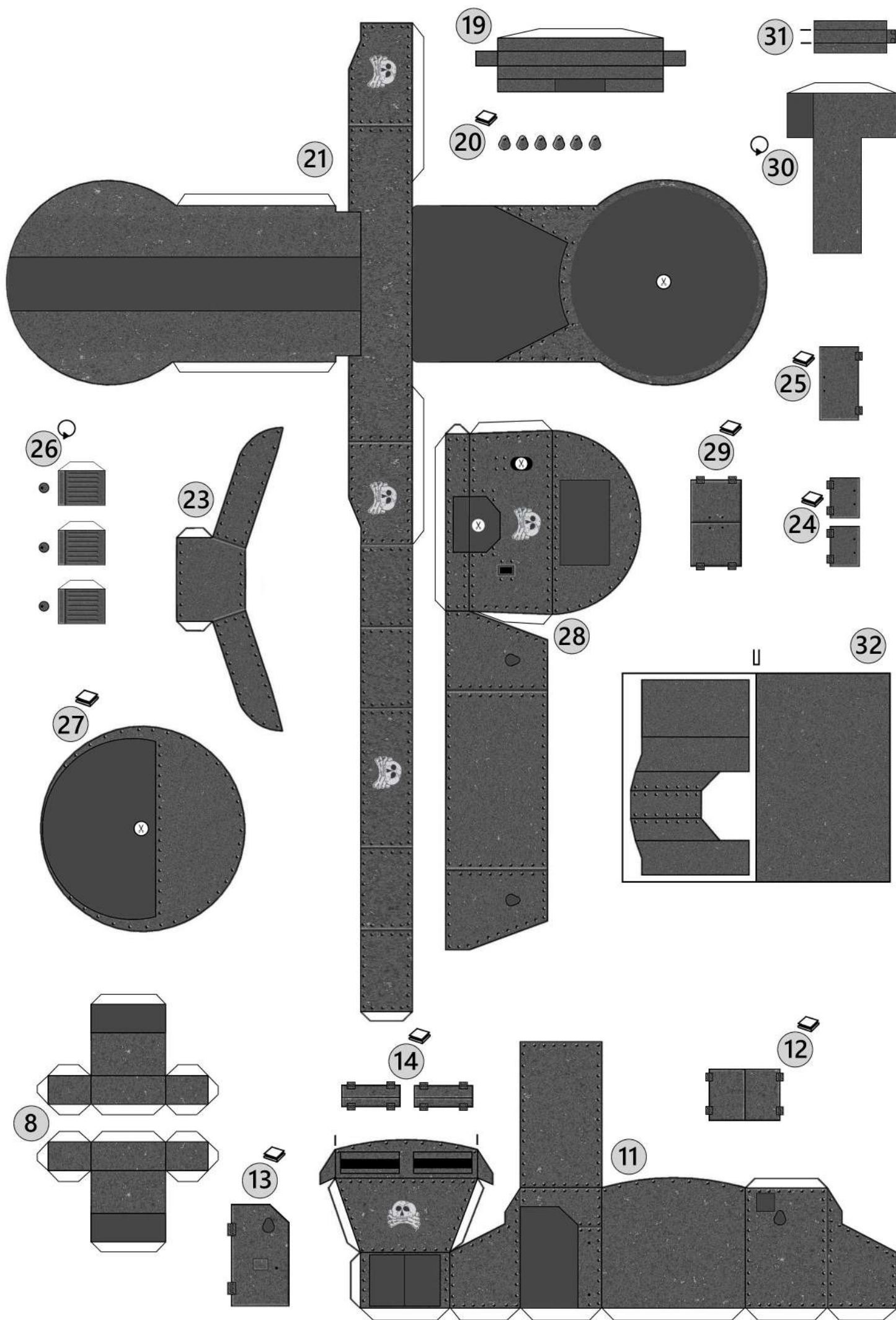

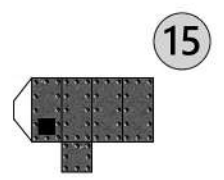
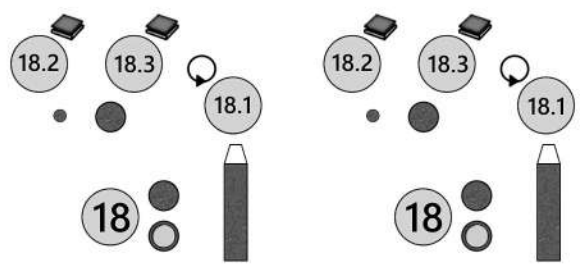
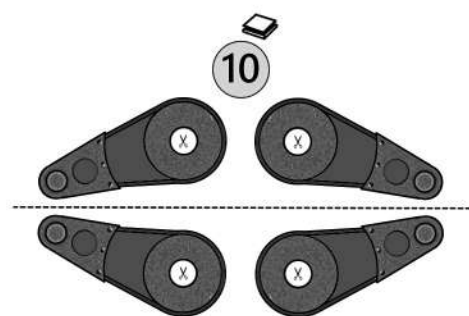
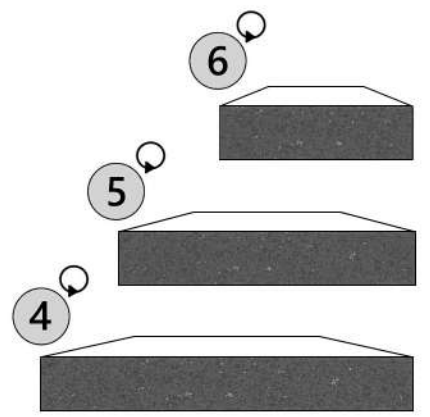
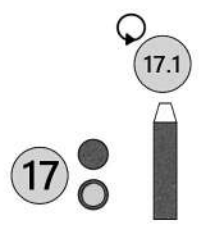
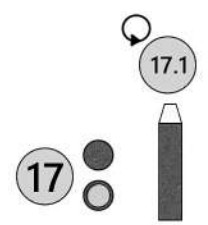
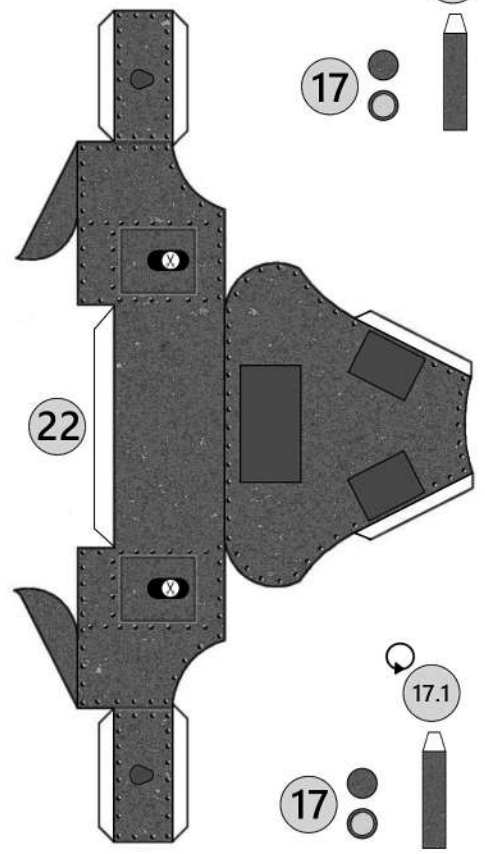
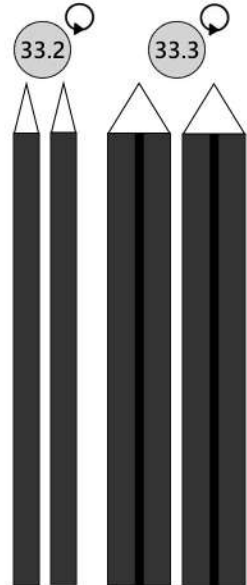
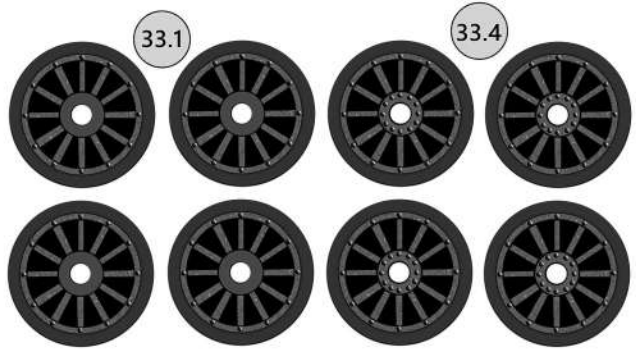
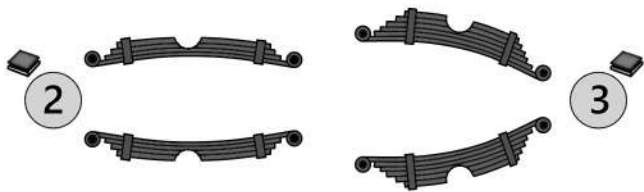
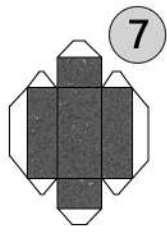
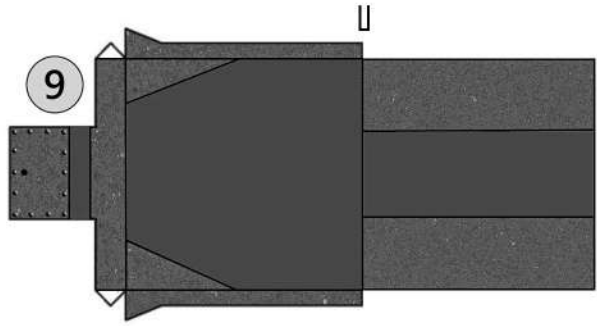
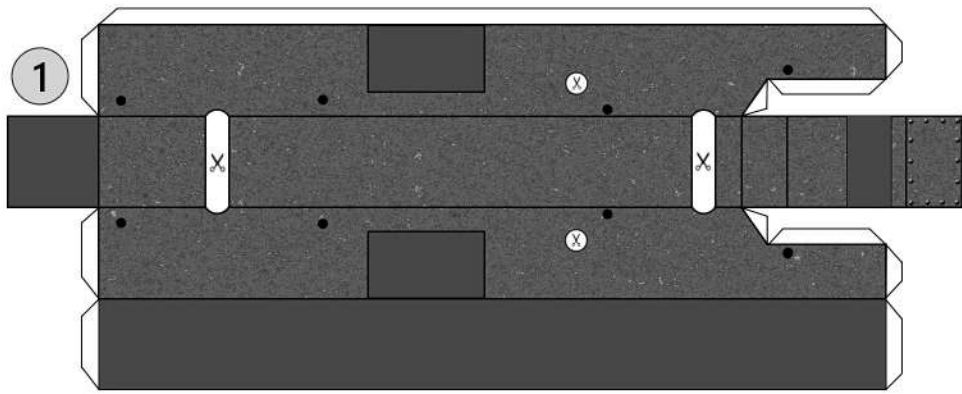

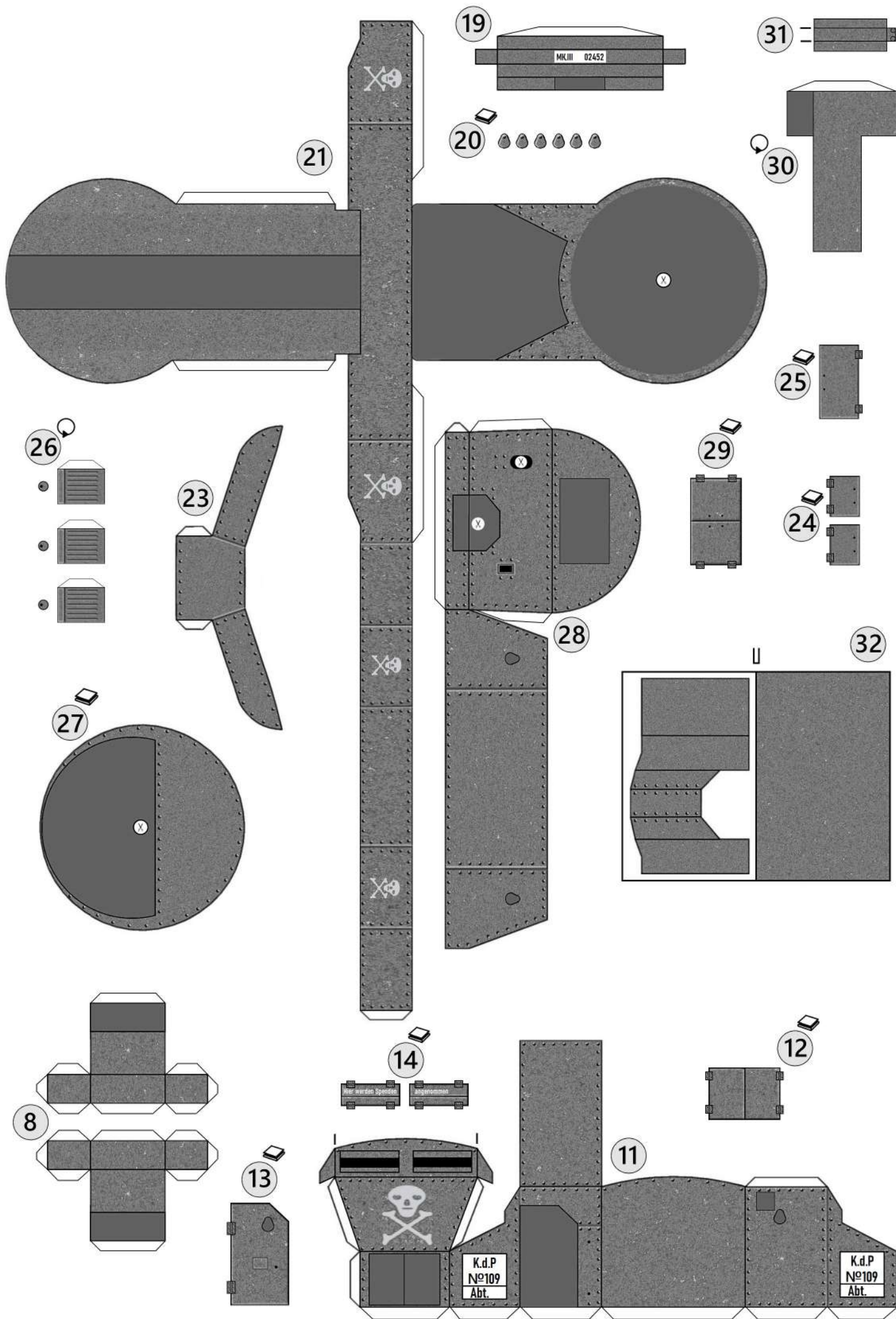

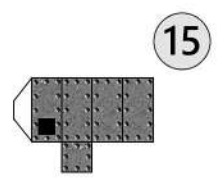
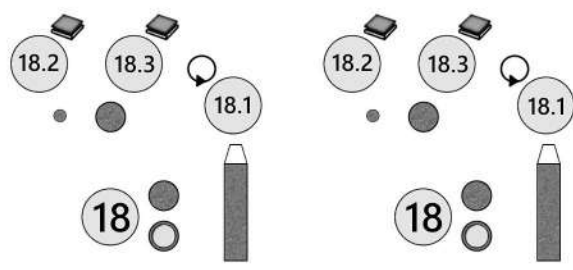
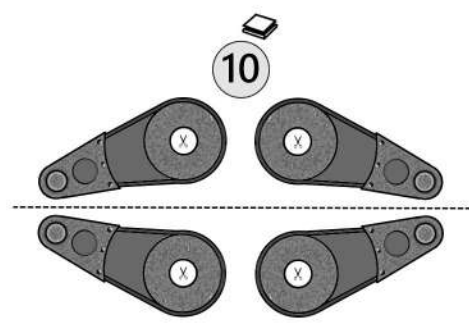
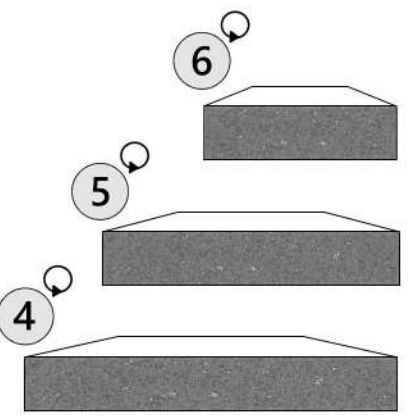
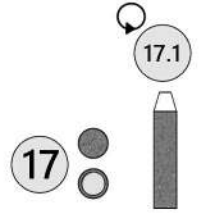
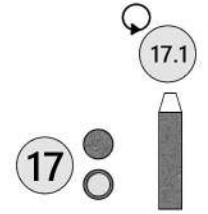
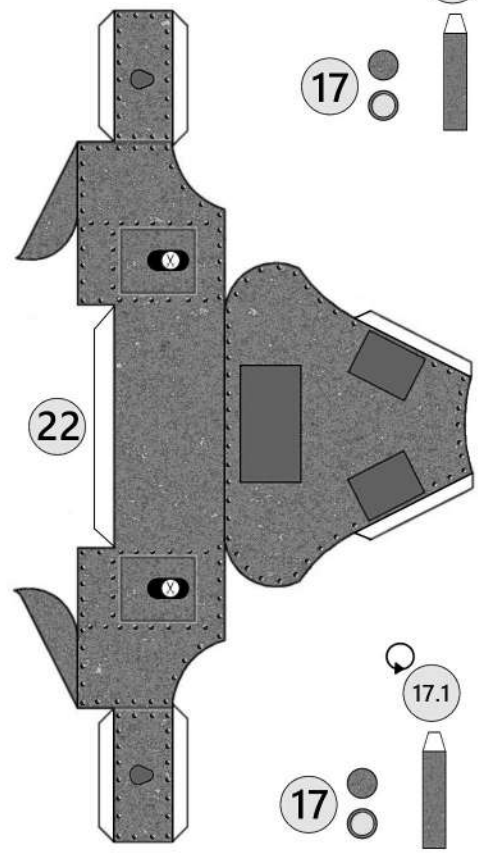
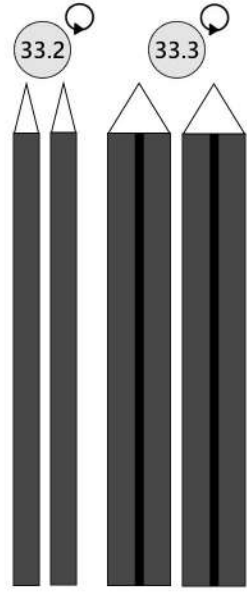
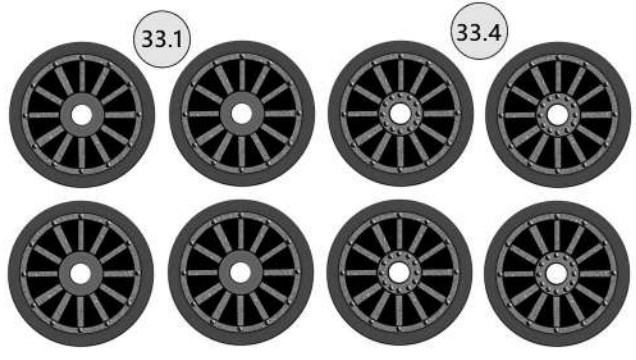
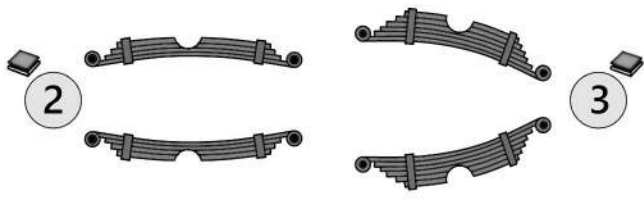
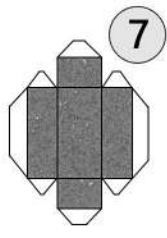
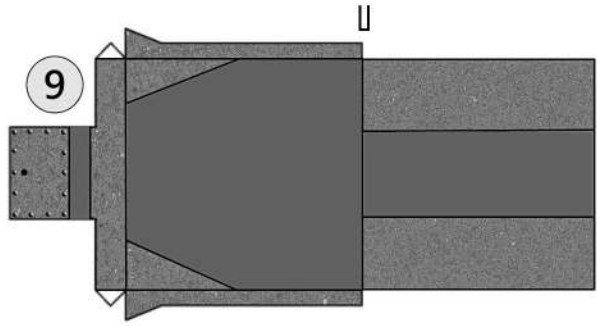
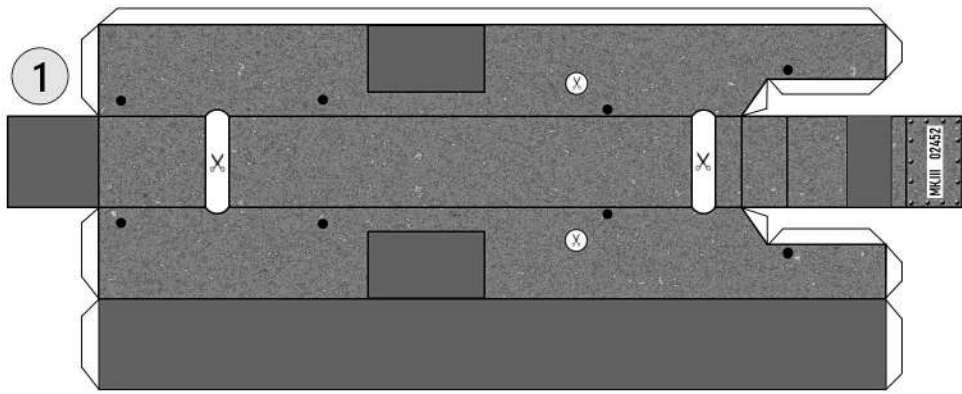

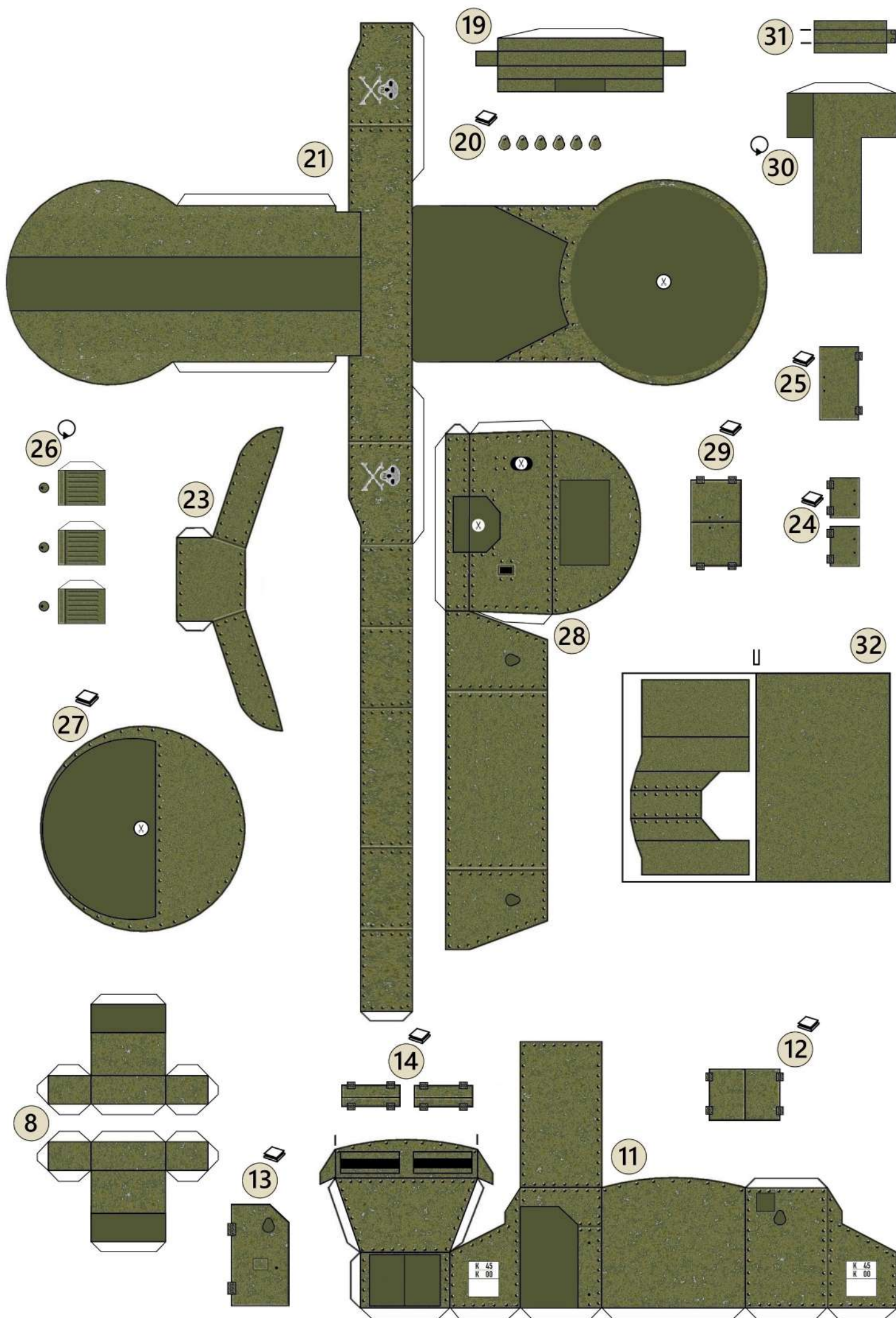

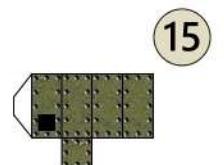
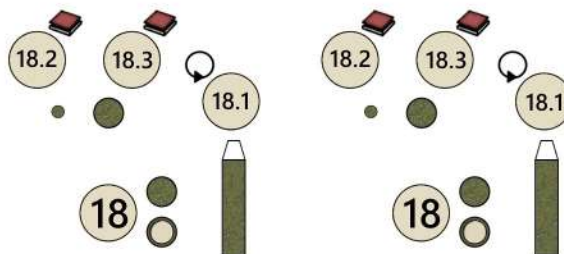
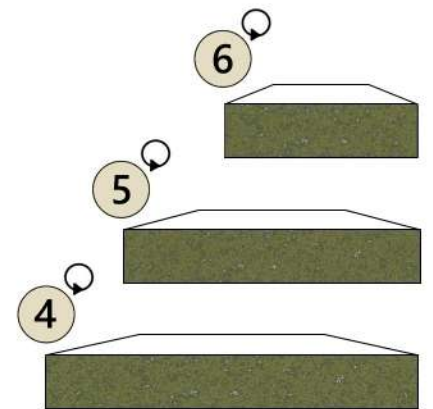
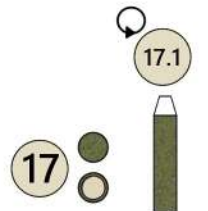
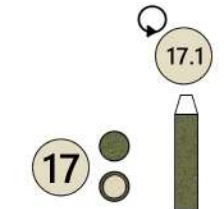
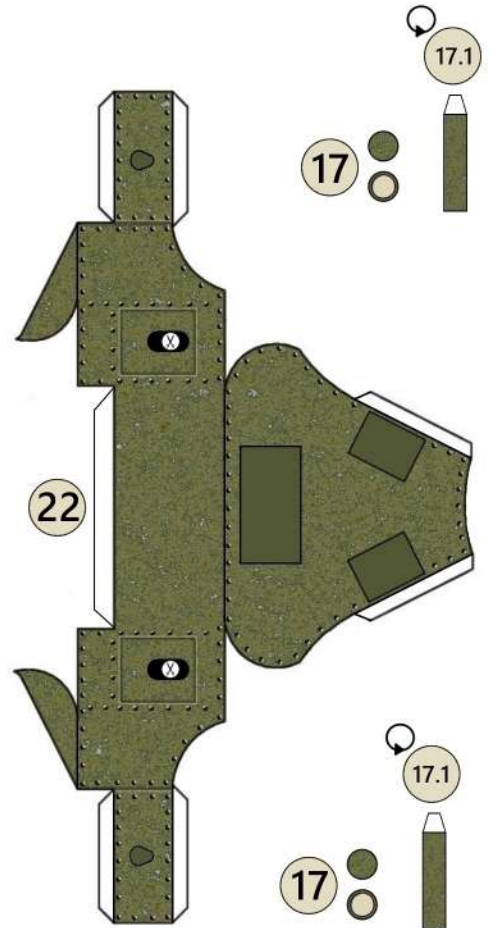
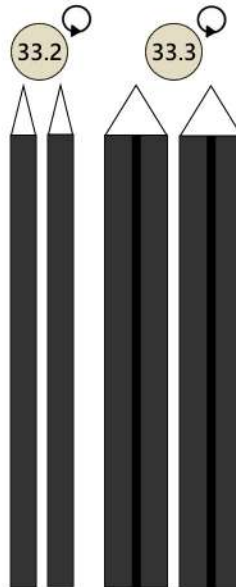
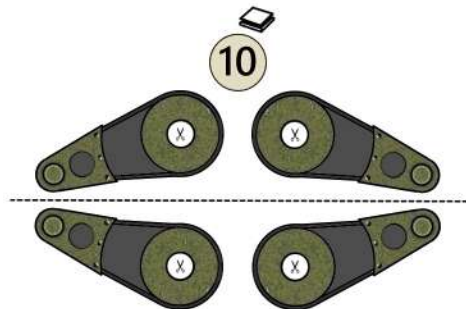
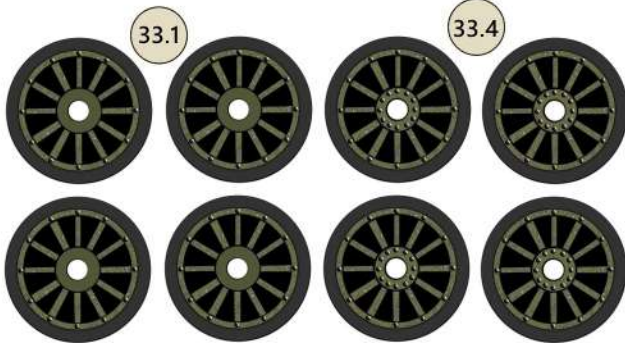
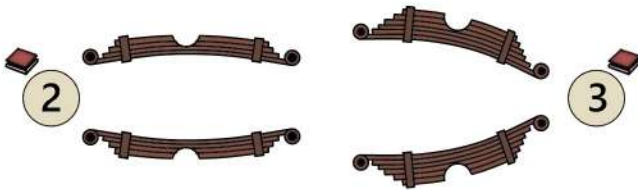
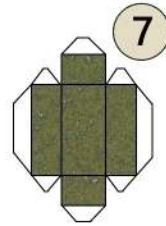
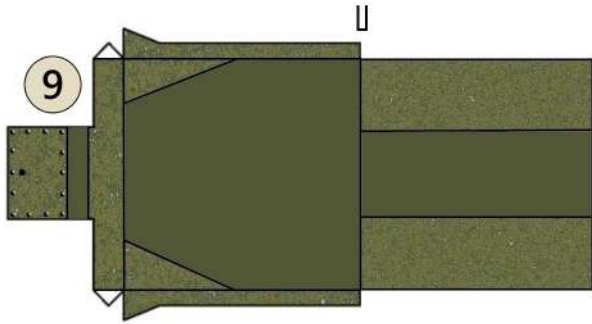
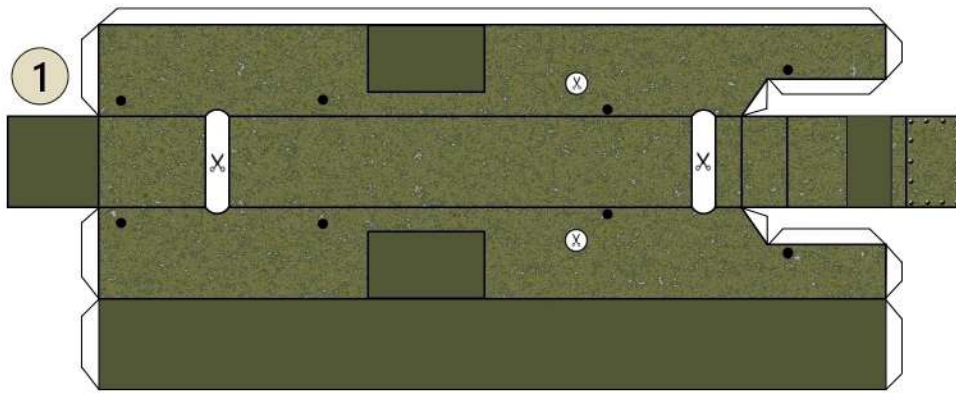

2. Гарфорди-Путилівці на теренах польсько-української війни

2.1 ІСТОРІЯ

Для поляків, які вважали Східну Галичину своєю вотчиною, повстання українців у Львові 1 листопада 1918 р. було цілковитою несподіванкою

Але досить швидко вони організували збройний опір українським військам. У Львові діяли три польські військові організації, найвпливовішою з яких була Польська організація військова (ПОВ) – місцевий відділ загальнонаціонального об'єднання, очолюваного Юзефом Пілсудським.

ПОВ виступала за відновлення незалежної Польської держави, невід'ємною складовою частиною якої вона вважала західноукраїнські землі. Збройні сутички між українськими і польськими військами у Львові почалися 1 листопада, а 5 листопада ворогуючі сторони вже розділяла лінія фронту, що проходила вулицями міста. Запеклі бої точилися за кожний будинок.

Водночас розгорнулася боротьба за стратегічно важливий залізничний вузол Перемишль, розташований на кордоні між Східною Галичиною і Польщею. 11 листопада український гарнізон Перемишля, основу якого становили ненавчені юнаки, залишив місто. Саме в Перемишлі формувалися польські військові з'єднання, що перекидалися в Східну Галичину. Ці з'єднання врешті-решт і визначили долю Львова.

21 листопада українські війська почали відступати з міста. Того ж дня поляки захопили Хирів, а через декілька днів – Раву-Руську. Протягом листопада-грудня 1918 р. польські війська заволоділи 10 з 59 повітів, у яких була проголошена влада ЗУНР. Але більшість західноукраїнських земель усе ж залишилися під контролем уряду ЗУНР, який після евакуації зі Львова перебував у Тернополі, а з 2 січня 1919 р. – у Станіславі, звідки керував державотворчим процесом.

В умовах конфлікту з польськими військами одним із найважливіших завдань уряду ЗУНР було формування боєздатної армії, спроможної відстояти незалежність республіки. Це завдання ускладнювалося тією обставиною, що серед українців, які служили в австрійській армії, не було старших офіцерів з досвідом організації військових частин та планування операцій.

Уряд ЗУНР звернувся по допомогу до уряду УНР, що рекомендував для організації регулярних військ ЗУНР – Української Галицької армії - генерала М. Омеляновича-Павленка і полковника С. Мишковського. У своїй діяльності вони спиралися на офіцерів-галичан, залучаючи до військового будівництва також офіцерів інших національностей – австрійців, німців, угорців, хорватів, чехів тощо, – яким загрожувало безробіття.

Загальна мобілізація і формування нових військових частин відбувалися швидко та організовано і до весни 1919 р. у складі Української Галицької армії, що офіційно існувала з другої декади грудня, налічувалося понад 100 тис. чоловік, з яких 40 тис. брали безпосередню участь у воєнних діях.

Успіхи в організації УГА забезпечили їй перевагу на початковому етапі війни – з листопада 1918 р. по лютий 1919 р. Характерною особливістю цього етапу була участь її вояків у боротьбі галицьких українців з місцевими поляками. Але відсутність досвіду і помилки не дали змоги скористатися перевагою. Спроби відбити Львів, на що були спрямовані головні зусилля УГА, провалилися.

З початком весни ситуація на українсько-польському фронті ускладнилася. З Польщі в Галичину надійшло підкріплення, що змінило співвідношення сил. У квітні 1919 р. до Польщі з Франції прибула добре озброєна і навчена армія під командуванням генерала Йозефа Галлера чисельністю 60 тис. чол., сформована з польських військовополонених, які воювали на Західному фронті у складі німецької армії. Командували армією переважно французькі офіцери.

Антанта планувала використати армію Галлера для війни з Радянською Росією, але польський уряд кинув її проти Галицької армії, яка змушена була відступати перед переважаючими силами противника.

Польський наступ підтримала Румунія, що захопила частину галицького Підкарпаття. Спроба УГА зупинити наступ поляків на Золотій Липі закінчилася невдачею. Українські війська відступили до річки Збруч.

2.2 АРМІЯ ПОЛЬЩІ

Панцирник «Dziadek»

У процесі розвалу російської імперії і вслід за цим совітсько-польською війною полякам дісталася значна кількість військового майна колишньої російської армії, серед якого були і

три панцирника «Гарфорд-Путілов».

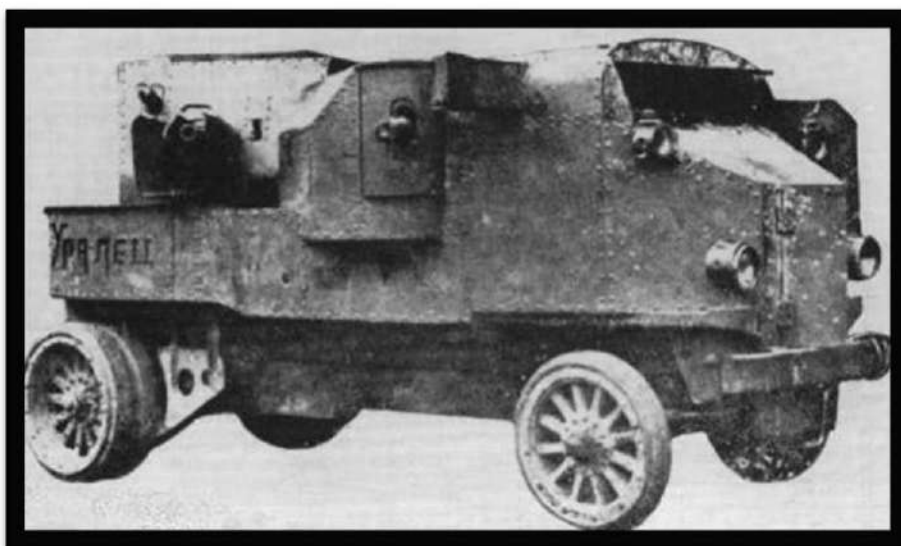
Панцирник «Zagłoba»

Перший «Гарфорд» («Баян», армійської модифікації) був захоплений польською армією у лютому 1919 року в районі Володимир-Волинський — Ковель. В польській армії цей

панцерник отримав доволі іронічне ім'я «Дідок». Майже відразу на базі цього «Гарфорда» було сформовано чоту «Дідок». 21 березня 1920 року при відбитті наступу 58-ї стрілецької дивізії під Житомиром екіпажу «Дідка» вдалося підбити напівгусеничний панцирник РККА «Остін-Кегрес», який також став польським трофеєм. Проте, вже 26 березня під Коростишевим «Дідок» сам був підбитий артилерією та ненадовго вибув з ладу. Ймовірно, саме цей «Гарфорд» 26 квітня 1920 року брав участь в полюванні за «червоним» «Остіном», що увірвався до Житомира, і сам вів бій проти переважаючих сил поляків.

Другий панцерник був захоплений приблизно у той же час і також увійшов до складу Панцирної чоти під назвою «Zagłoba» (на честь персонажа роману «Вогнем і мечем» Г. Сінкевича).

Третя машина, «Гарфорд» морської модифікації під назвою «Уралець» (на фото), дісталась полякам в бою на трасі Бобруйск — Могильов поблизу села Столопище.

Причому за

польськими даними під час атаки піхоти їм вдалося знищити панцерники РККА «Фіат» і «Ланчестер», а також пошкодити ще одну машину. «Гарфорд» був захоплений після того, як з'їхав у яр і не зміг самостійно з нього вибратися. Поляки дістали його та відбуксували в Бобруйськ, де відремонтували. Пізніше, панцирник, що отримав ім'я «General Szeptycki», був включений до складу WPSP (Великопольський взвод панцирників). Через деякий час «General Szeptycki» був відправлений до Варшави, де знаходився у розпорядженні 3-го панцирного дивізіону, а в 1921 році панцирник потрапив до Гродно. Відповідно до опису матеріальної частини, в 1925 році всі три машини були перебазовані до Кракова, де вони увійшли до складу 5-го панцирного дивізіону. Проте до цього часу

панцирники були сильно зношені, і в 1927 році «Гарфорди» були зняті з озброєння польської армії, а на початку 1930-х поступово розібрані.

2.3 АРМІЇ УКРАЇНИ

Протягом Першої світової війни та Перших визвольних змагань кілька «Гарфордів-Путилівців» дісталось країнам-супротивникам росії, а також країнам, що утворилися після розвалу російської імперії.

Панцирник Запорізької дивізії «Гайдамака» тупу «Гарфорд» на відкритій залізничній платформі.

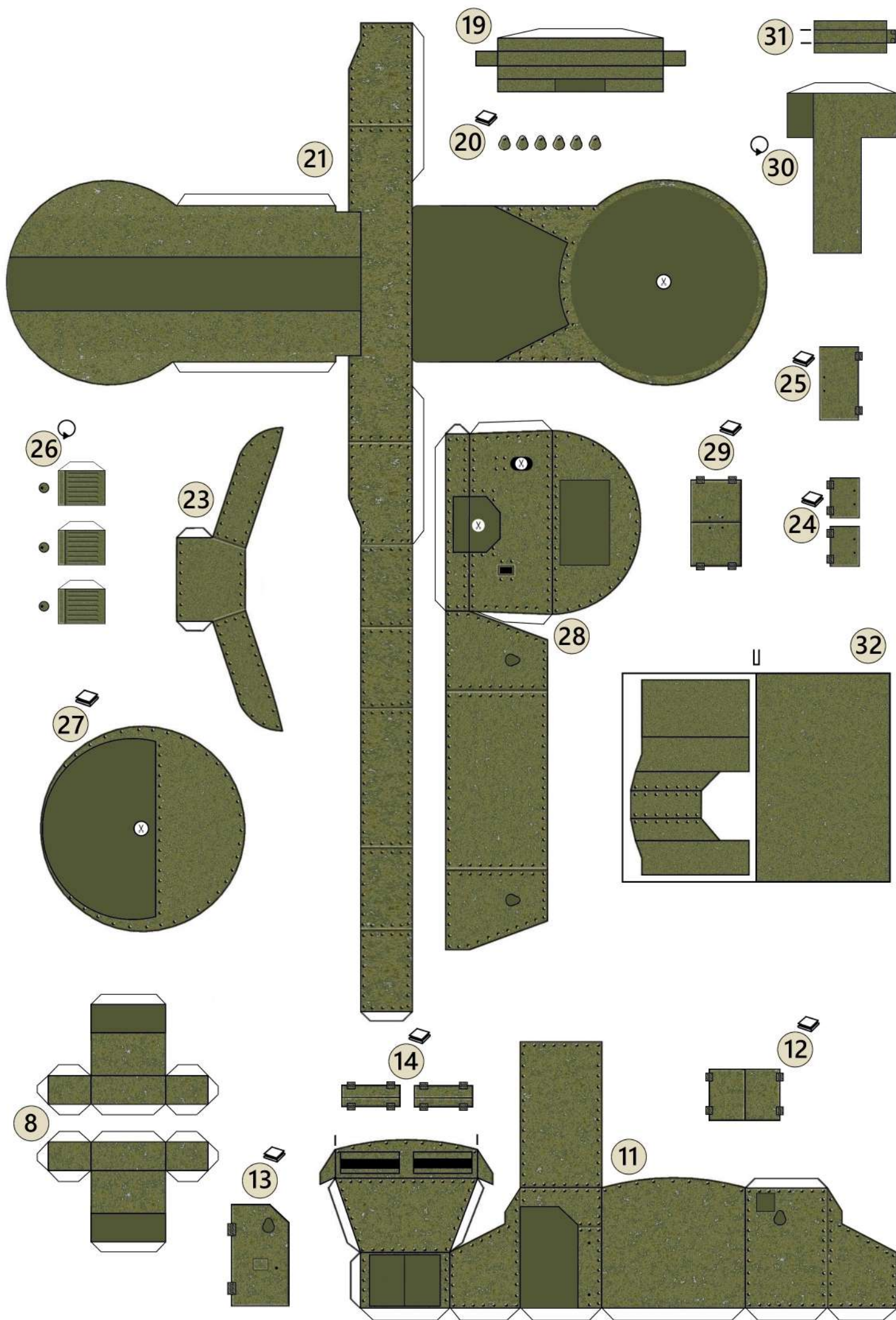
Розпізнавальний знак на борту - блакитне коло із незабарвленою серединою, знак на носі — блакитне коло із жовтою серединою.

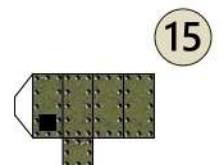
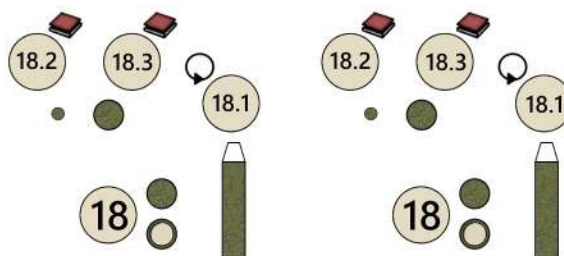
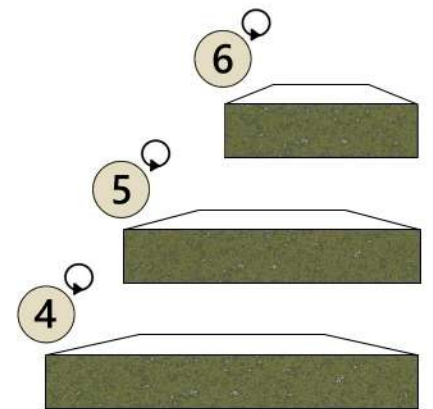
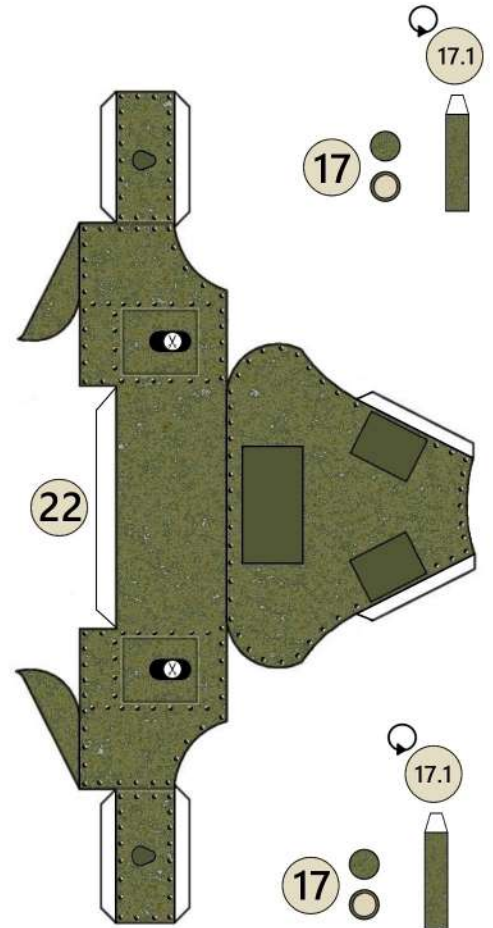
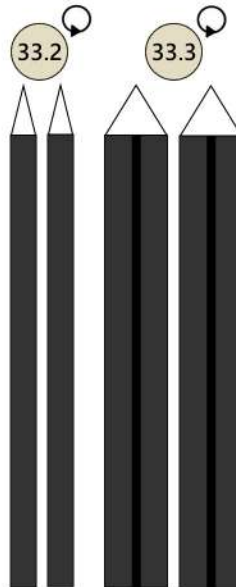
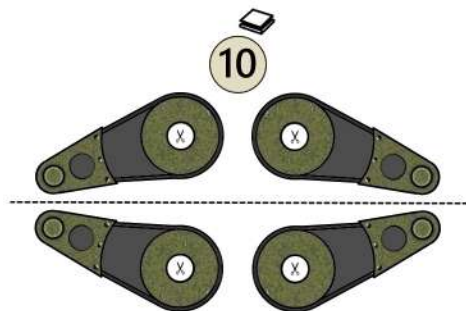
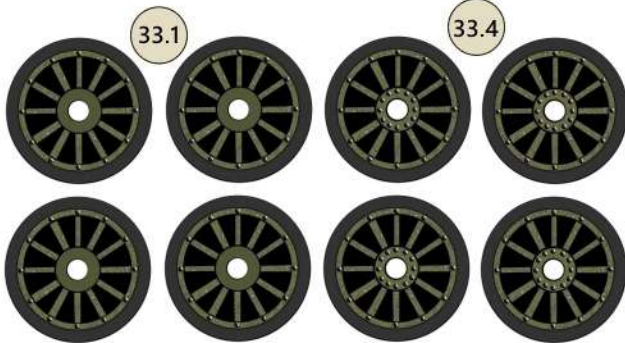
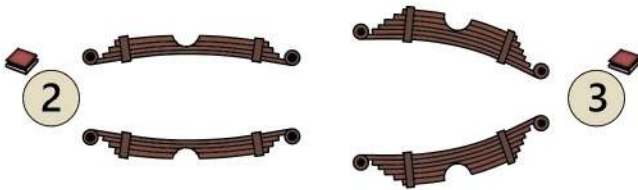
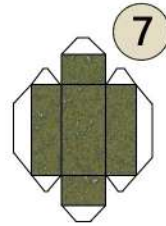
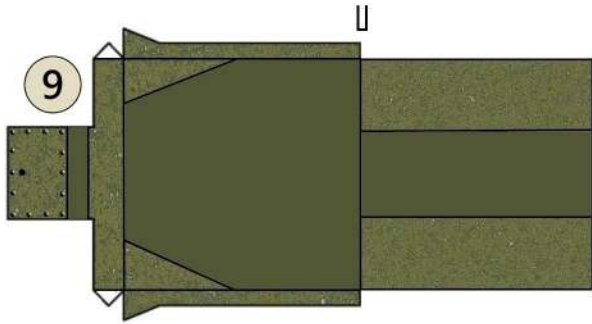
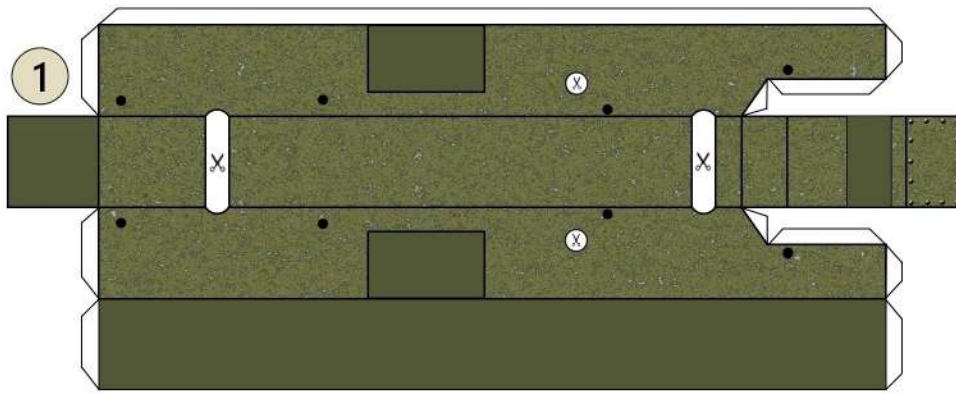
Поруч стоять німецькі старшини, та українець-вартувий (крайній праворуч) в шапці зі шликом. Фото зроблено орієнтовно в перших числах березня 1918 року, ймовірно в Києві, після звільнення міста від більшовиків.

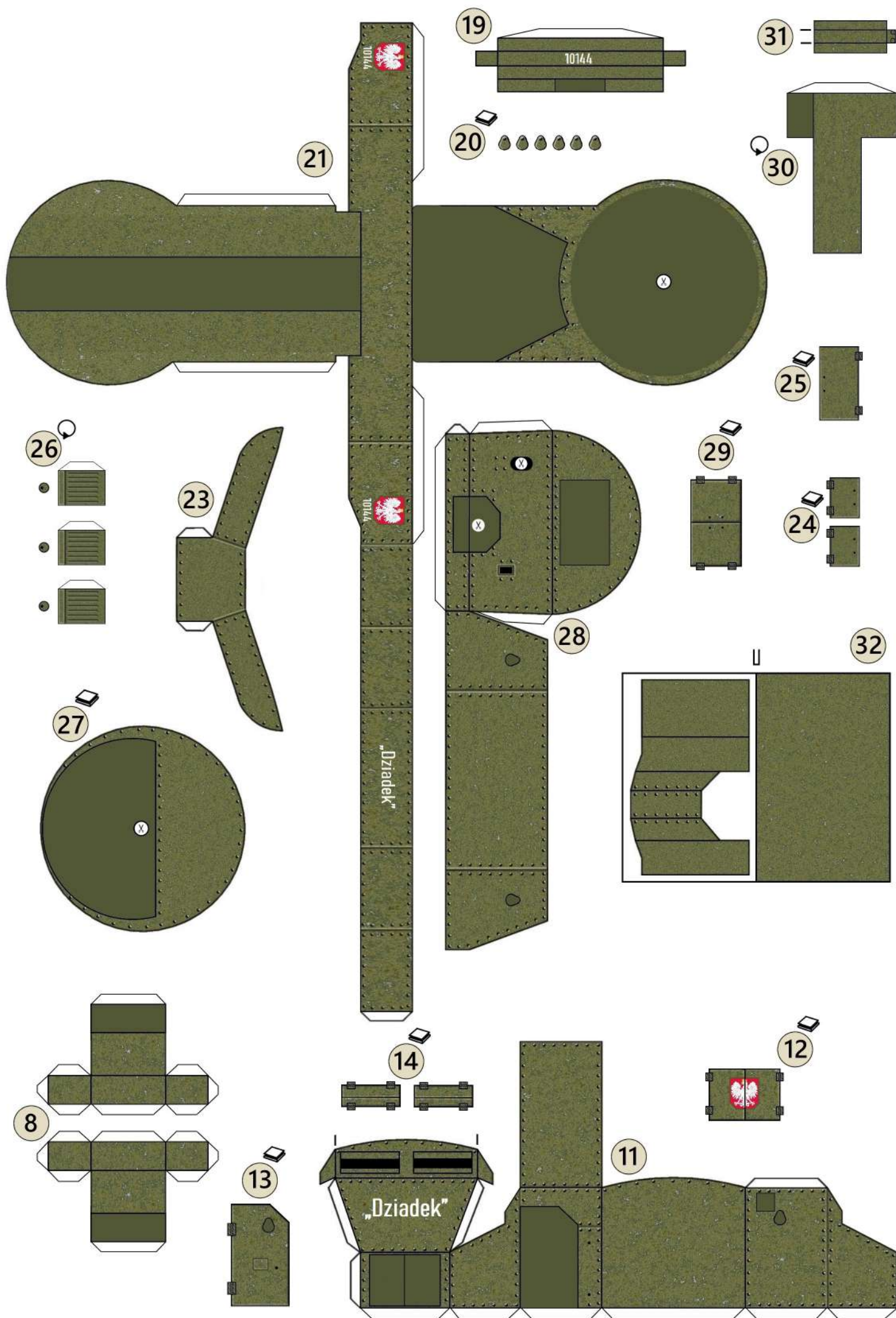

Відомо також про використання українськими військами панцирника «Гарфорд-Путилівець» з ім'ям власним «Громобой» (на фото).

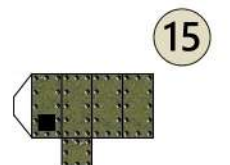
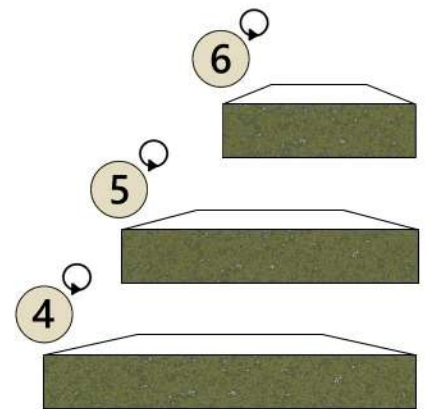
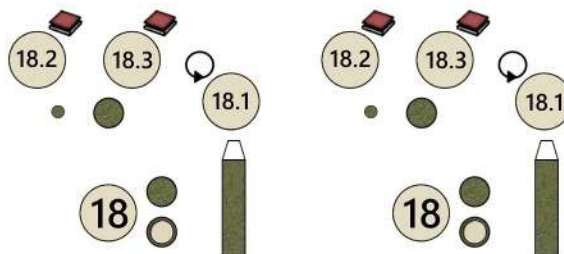
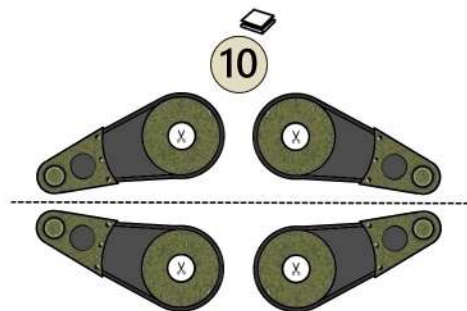
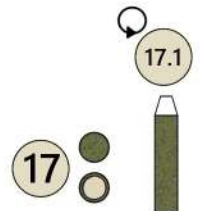
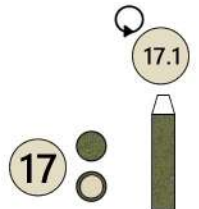
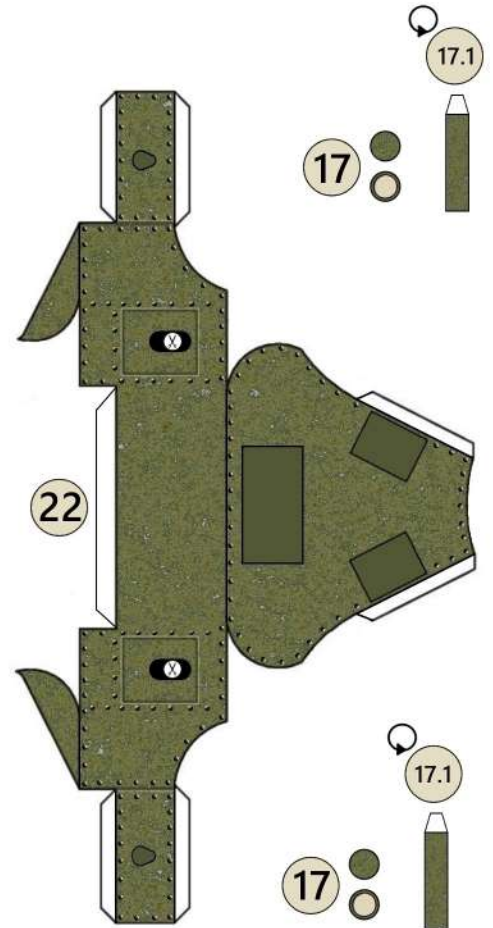
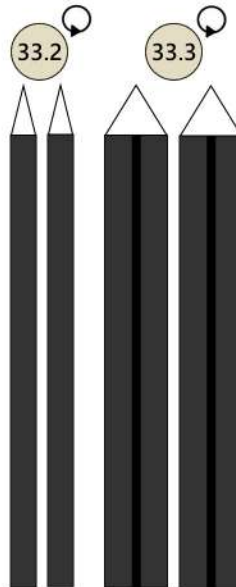
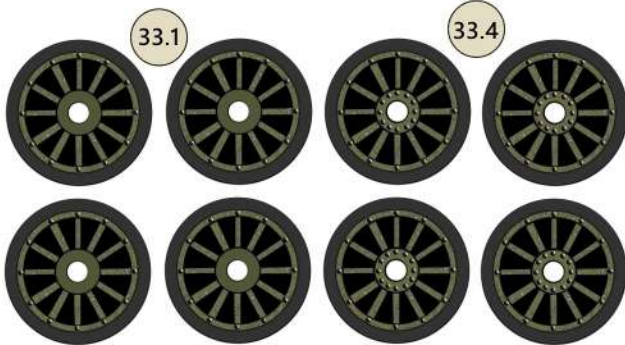
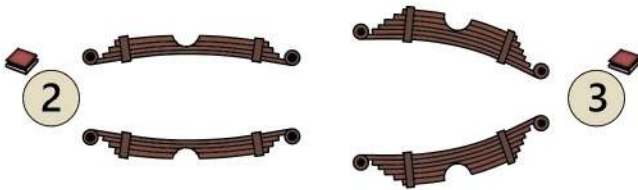
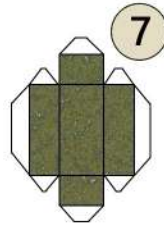
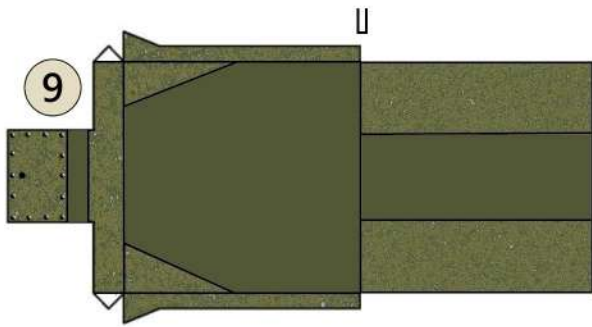
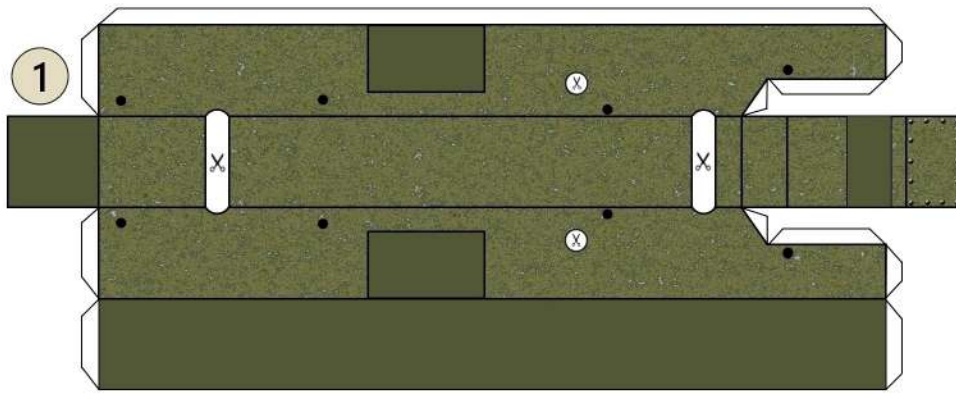

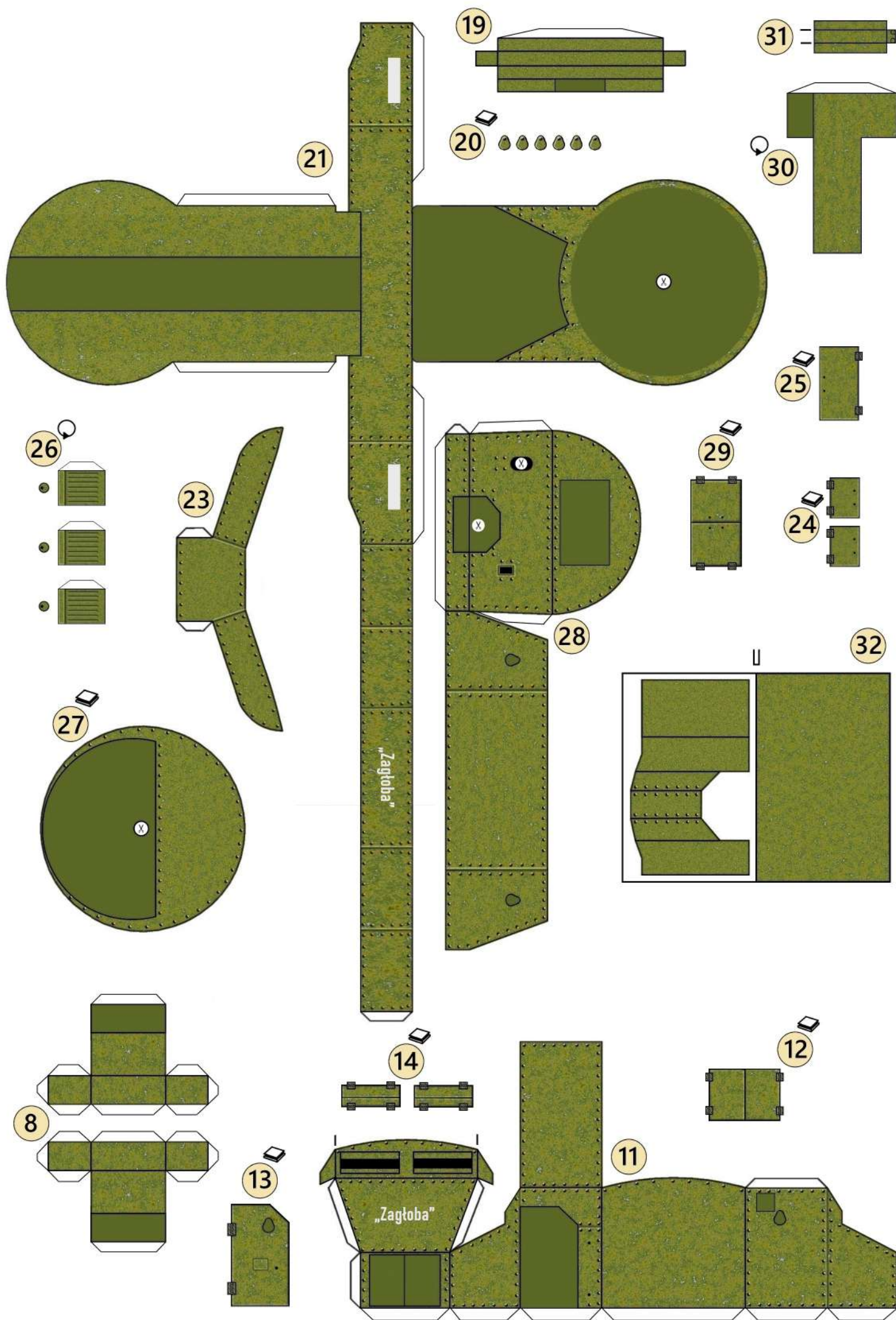

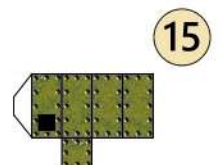
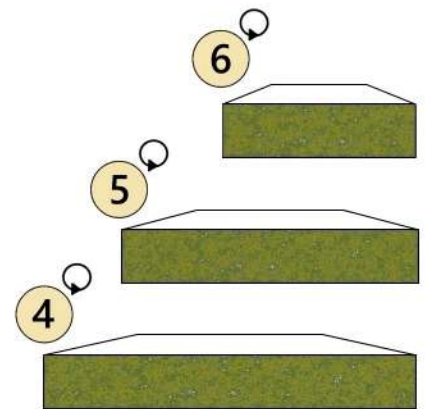
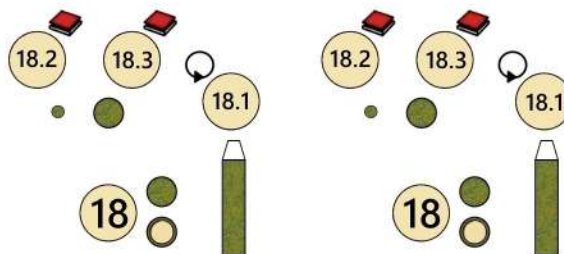
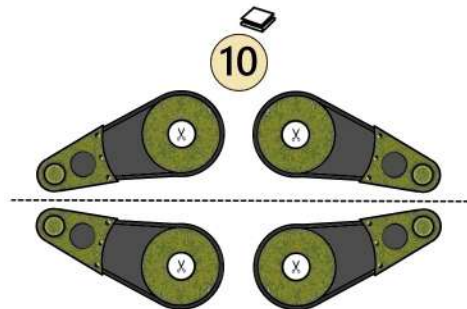
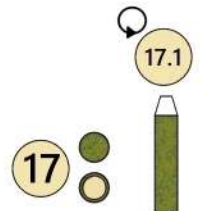
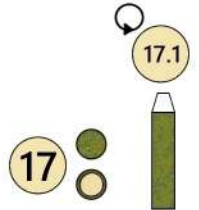
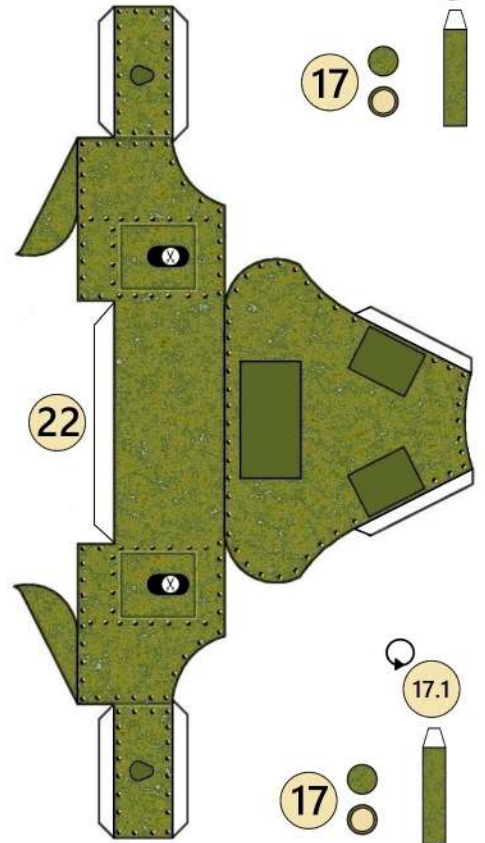
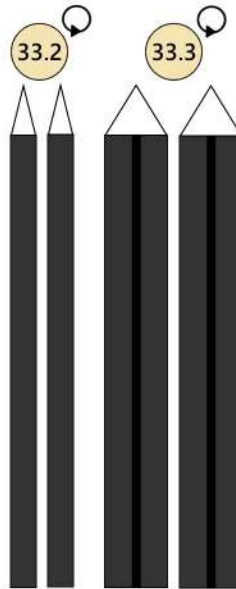
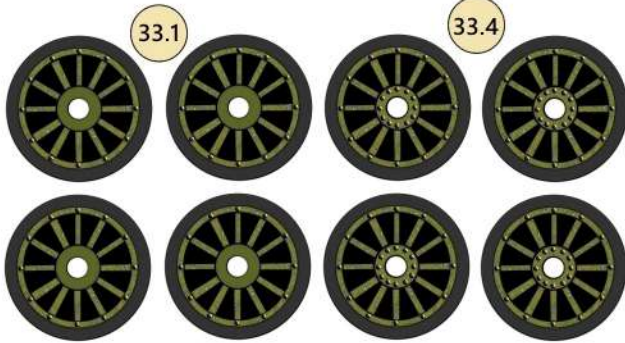
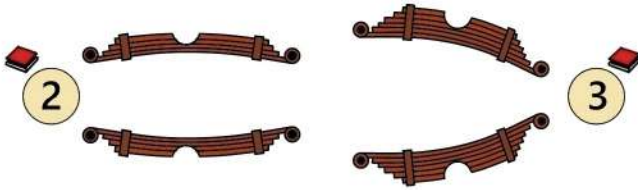
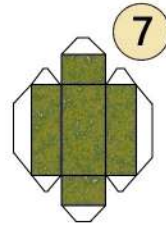
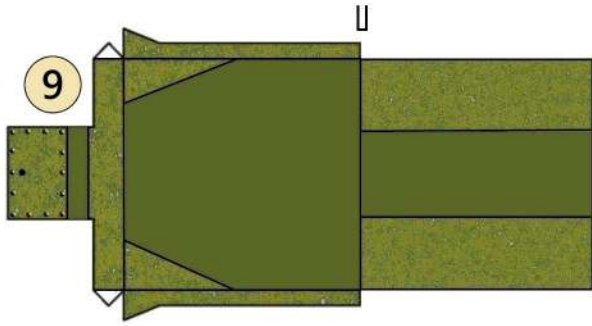
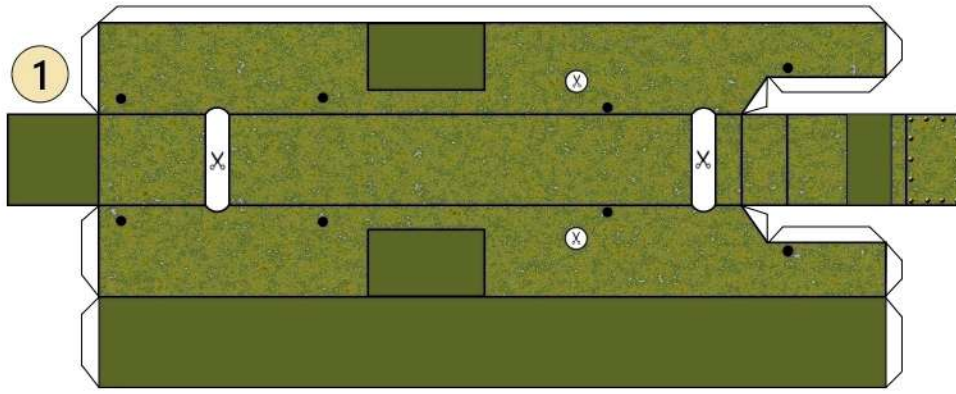

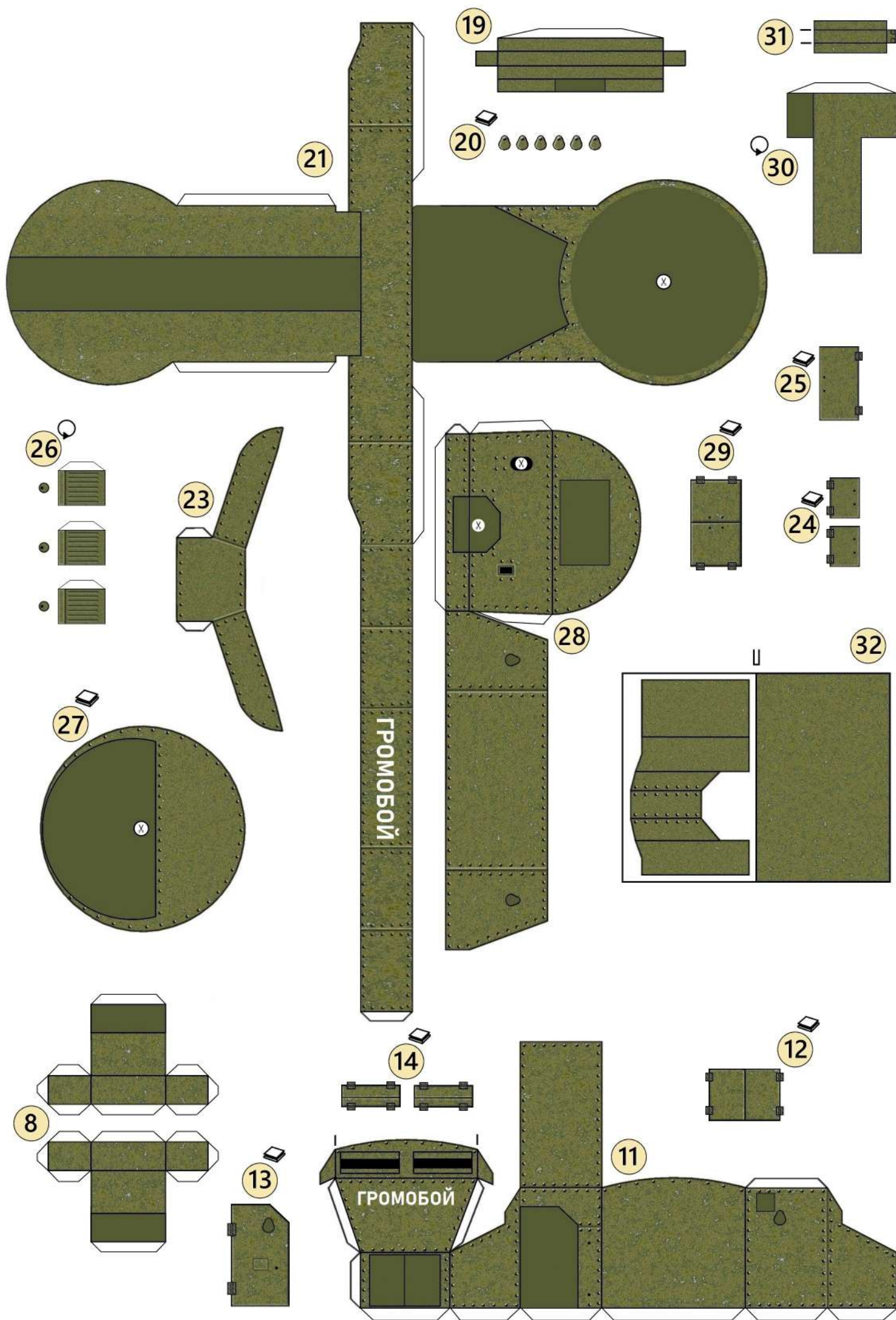

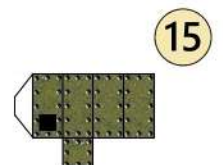
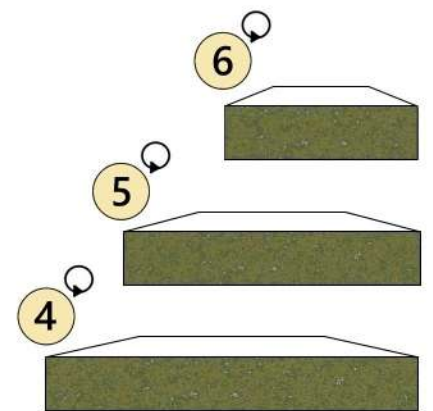
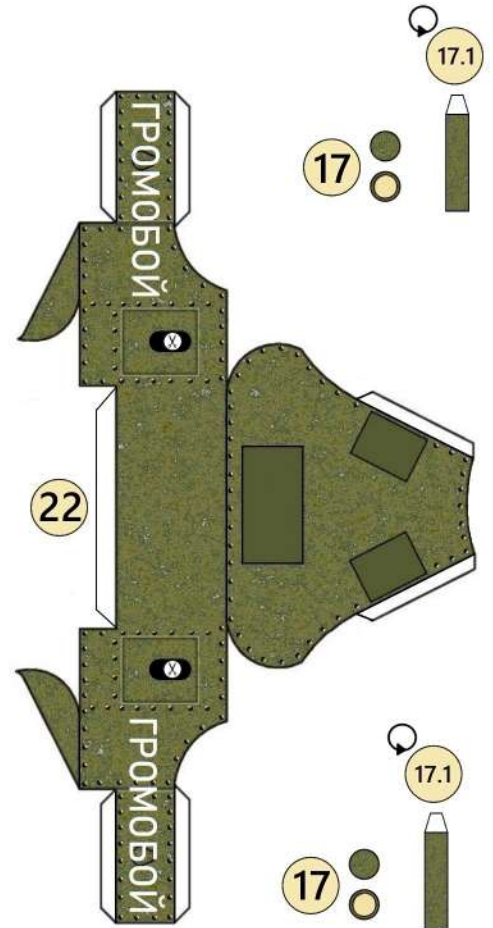
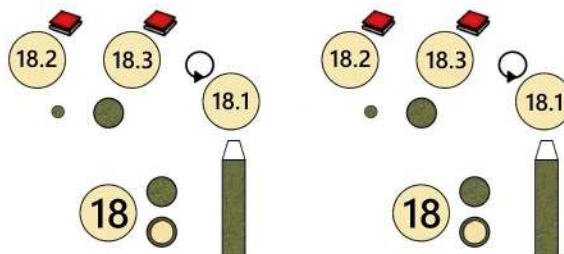
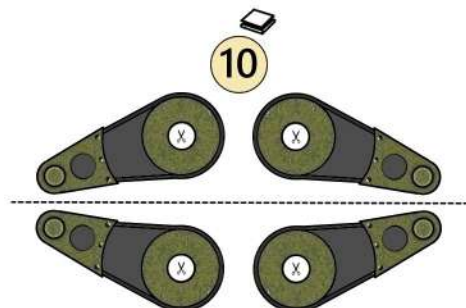
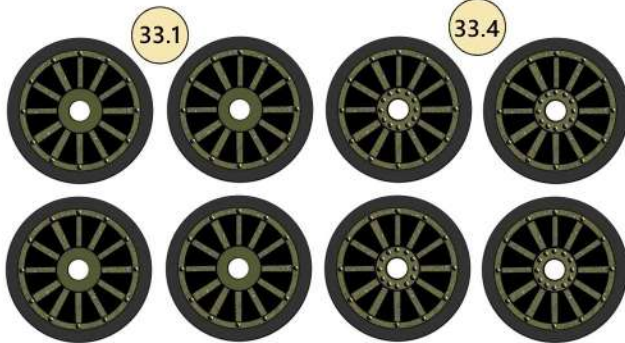
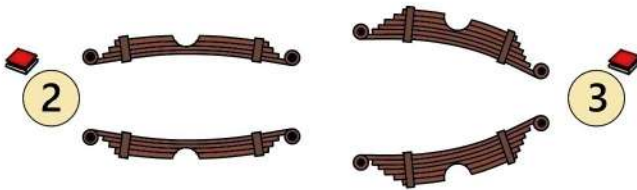
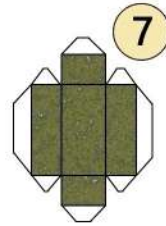
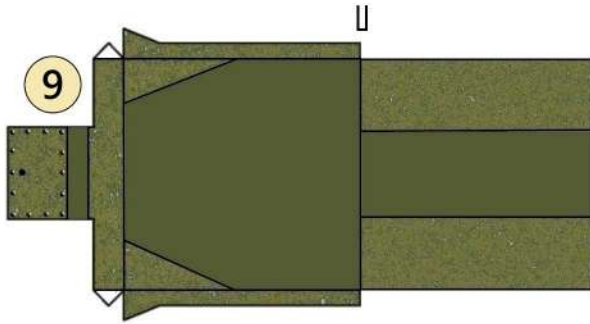
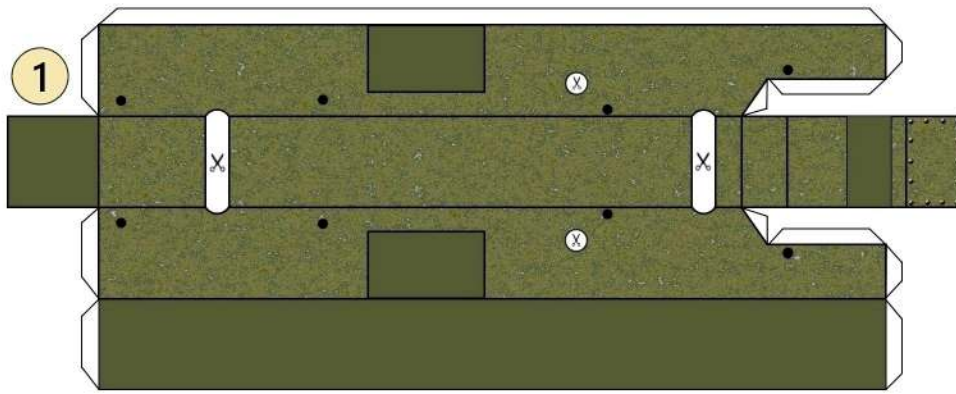

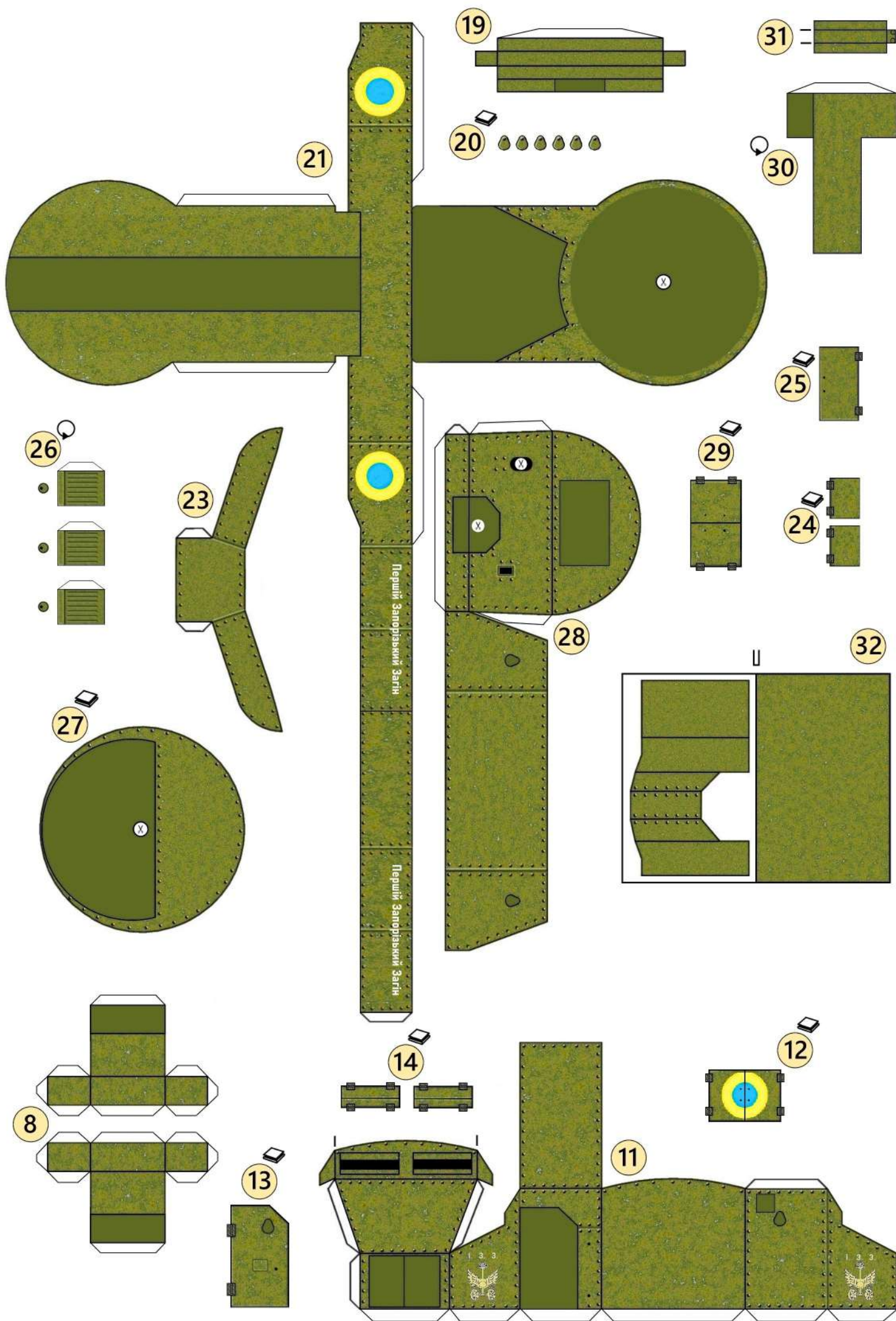

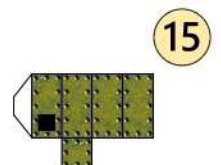
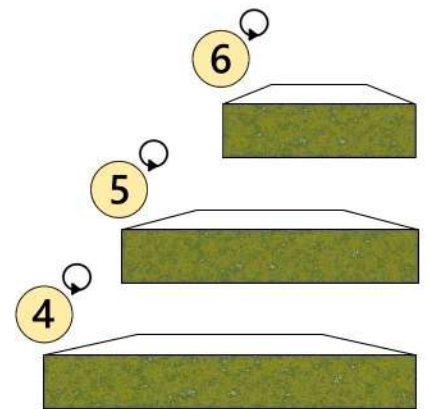
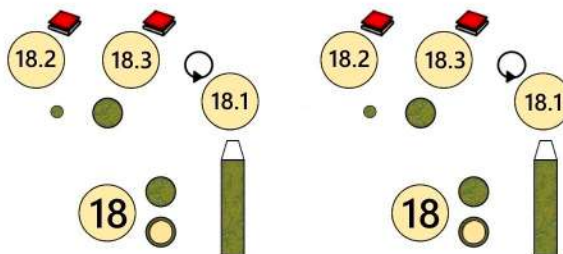
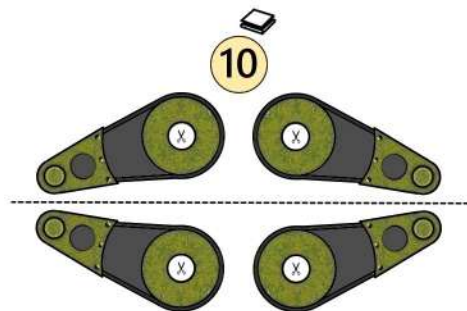
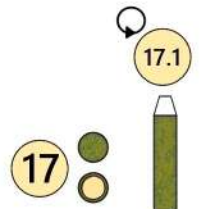
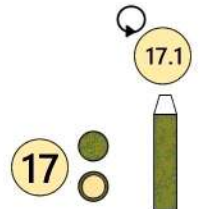
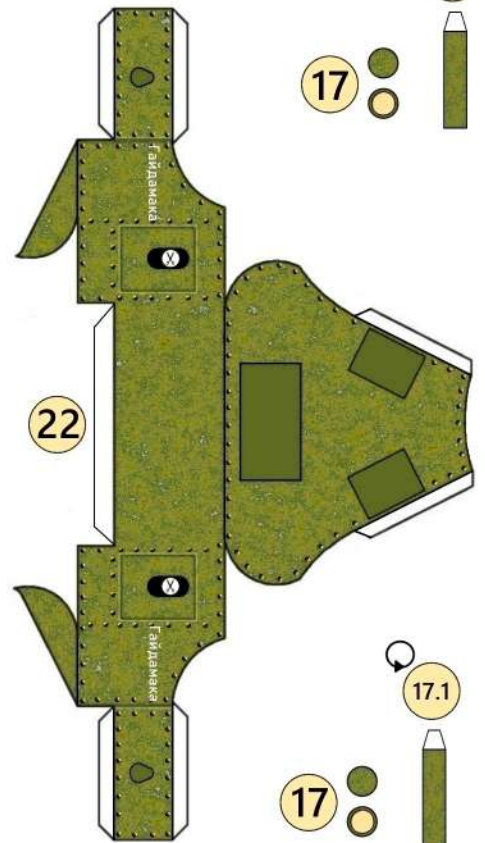
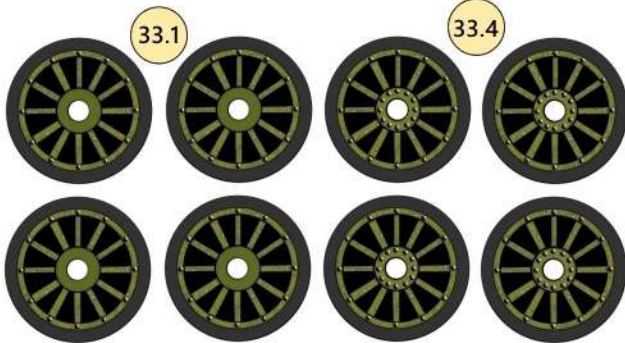
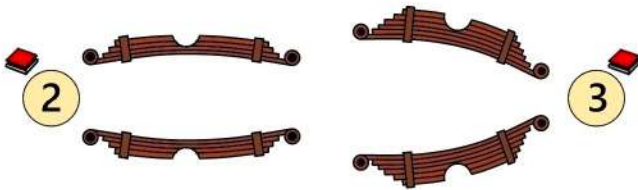
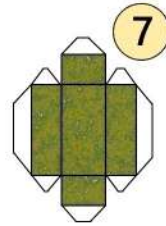
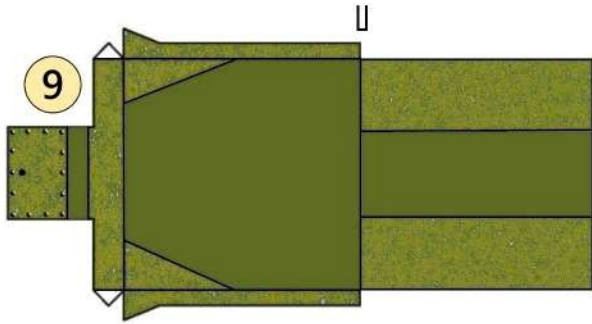
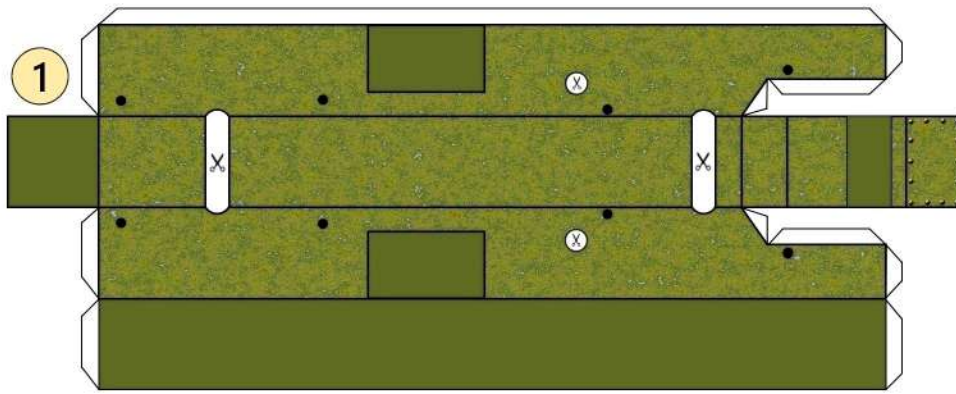

3. Гарфорди-Путилівці на теренах Східного фронту Громадянської війни в росії

3.1 ІСТОРІЯ

Успіхи РККА на так званому «Поволзькому фронті» у серпні-вересня 1918 року призвели до консолідації антибільшовицьких сил на сході росії.

8-23 вересня в Уфі відбулася, спільна нарада Тимчасового Уряду Сибіру, Тимчасового обласного уряду Уралу, представників козацтва та національних окраїн, а також Комітету Членів Установчих Зборів (так зв. Комуч). Під час проведення наради, Народна армія Комуча зазнала дві значні поразки: 10 вересня 1918 року була втрачена Казань, а двома днями пізніше — Симбірськ. Ці події призвели до полегшення у пошуку політичного консенсусу. Як наслідок, 23 вересня був створений Тимчасовий Всеросійський Уряд (Уфімська Директорія), а днем пізніше — спільний Східний фронт.

2 листопада 1918 року командувач військами Директорії генерал В. Г. Болдирев підготував директиву про наступ Єкатеринбурзької групи Сибірської армії з метою оволодіння Перм'ю, виходу на рубіж річки Кама для подальшого флангового удару «по супротивнику, що наступає на Уфу». Після розгляду плану операції, Колчак особисто затвердив директиву.

У листопаді 1918 року частини 3-ї армії РККА, які утримували фронт протяжністю 400 км, відчували нестачу продовольства, зимового обмундирування і взуття. Сильні морози (до -30°C), нестача палива і транспорту ускладнювали дії військ. Проте радянське військове командування планувало перейти в наступ на Східному фронті 30 листопада 1918 року.

29 листопада 1918 року, випередивши наступ червоних на добу, у наступ перейшла Єкатеринбурзька група Сибірської армії (1-й Середньо-Сибірський армійський корпус ген. майора О. М. Пепеляєва та 2-а чеська піхотна дивізія), чисельністю близько 45 тис. багнетів і шабель, яка завдала важкої поразки 3-ї армії РККА, прорвала фронт і почала стрімкий наступ на Кунгур і Пермь.

30 листопада 1918 року 29-ту стрілецьку дивізію РККА було вибито зі станції Вия, розпочався відхід до станцій Каліно і Чусова. 14 грудня 1918 року Єкатеринбурзька група «білих» вийшла на рубіж Чусовський завод – Кунгур. З метою зменшити тиск противника на 3-ю армію, 2-а армія червоних перейшла в наступ проти Прикамської групи Сибірської армії в загальному напрямку на Красноуфімськ, але наступ розвивався повільно і не зміг відтягти на себе значні сили сибіріців з пермського напрямку.

Війська 3-ї армії «червоних» спробували на рубежі р. Чусова зупинити наступ Єкатеринбурзької групи, але внаслідок великих втрат (до 50 % особового складу) і нестійкості армійських частин продовжили відхід на Кунгур і Перм.

Переслідуючи 3-ю армію, що розвалилася, корпус генерала Пепеляєва 15 грудня 1918 року зайняв станції Каліно і Чусова. 21 грудня 1918 року взяв Кунгур. У ніч з 24 на 25 грудня 1918 року частини Сибірської армії увійшли до Пермі. Червоні залишили місто без бою і по лінії залізниці почали відхід на Глазов. Серед білогвардійських частин, що відзначилися, можна відзначити штурмовий батальйон 1-го Середньо-Сибірського корпусу.

Сибіріці, форсувавши з ходу Каму, захопили на її правому березі великий плацдарм. Виникла загроза захоплення ними В'ятки і краху лівого флангу Східного фронту червоних. Більшовики почали мобілізацію всіх сил для стабілізації обстановки на фронті. Загалом, 2-й армії, що наступала на Красноуфімськ для відволікання сил Сибірської армії від Пермі, з резерву головнокомандувача було передано два полки з 5-ї армії й одну бригаду 7-ї стрілецької дивізії РККА.

24 грудня 1918 року наказом А. В. Колчака з Єкатеринбурзької та Прикамської військових груп (у складі 1-го Середньо-Сибірського корпусу, 3-го Степового Сибірського корпусу, Воткінської дивізії та Красноуфімської бригади) було утворено нову Сибірську армію, тимчасове командування якої доручили генералу Р. Гайде. Однак, в успішний наступ Єкатеринбурзької групи Сибірської армії на Перм-Вятку несподівано втрутилася ситуація на фронті Поволзької групи Народної армії, яка, відступаючи під натиском 5-ї армії «червоних», 31 грудня 1918 року залишила Уфу, що створило загрозу лівому флангу та тилу Сибірської

армії. 6 січня 1919 року Верховний Головнокомандувач адмірал Колчак віддав директиву № 779 про перехід Сибірської армії до оборони і перекидання частини її сил у район Уфи.

8-10 січня 1919 року інтенсивність бойових дій на лінії фронту знизилася, мали місце тільки бої місцевого значення. У середині січня командування Східним фронтом РККА підготувало контрнаступ з метою повернути Перм і Кунгур під свій контроль.

19-го січня 1919 року в контрнаступ перейшли 2-а армія і ударна група 5-ї армії, а 21-го січня – 3-тя армія. Однак відсутність переваги в силах, поспішність у підготовці наступу і різночасність його початку (19 і 21 січня) не дозволили 2-й і 3-й арміям виконати поставлені їм завдання. У результаті до 28 січня 2-а армія просунулася на 20-40 км, а 3-я армія – на 10-20 км, ударна група 5-ї армії – на 35-40 км. Не зумівши прорвати фронт Сибірської армії, червоні війська перейшли до оборони.

3.2 ЧЕРВОНА АРМІЯ

Після Лютневої революції і початку деструктивних процесів в армії «Гарфорди»

почали поступово відзиватись з фронтів. Пізніше, з приходом до влади більшовиків, панцирники «Гарфорд-Путілов», як і інша бронетехніка, були швидко розтягнуті протиборчими сторонами, однак більша їх частина дісталася більшовикам. *Панцирник «Сокол II», москва, 1920-й рік*

Згодом «Гарфорди» брали участь практично у всіх великих операціях Громадянської війни з обох сторін. Багато автівок були перейменовані відповідно до уподобань їхніх власників — проти панцирників з іменами «Карл Маркс» і «Троцький» цілком могли воювати «Корниловець» і «Дроздовець».

У 1920 році у складі 42-го зведено-важкого автопанцирного пластунського загону РККА, який діяв на Каховському плацдармі, знаходилося відразу шість «Гарфордів» («Антихрист», «Мощный», «Красный богатырь», «Пугачев» і дві автівки з невідомими назвами). В умовах щільної оборони, взагалі нехарактерної для Перших визвольних змагань, «Гарфорди» 42-го АБО використовувалися «червоними» як мобільний протитанковий резерв — у розпорядженні «білих» були британські танки. Панцирники РККА діяли досить ефективно, хоча принаймні один з шести «Гарфордів» 42-го АБО був підбитий. Крім того, відомо про перебування в складі оборонців плацдарму військ ще одного «Гарфорда» і, ймовірно, гарматного панцирника «Мгебров-Вайт».

З поразкою Білих армій все більше «Гарфордів» опинялося в руках РККА, і в кінцевому підсумку з 48 побудованих панцирників, в РККА виявилось не менш 30, як «армійської», так і «морської» модифікацій.

*Панцирник «Гарфорд-Путилівець» РККА на Каховському плацдармі, 1920-й рік.
«Червоні» використовували ці тяжкі панцирники як протитанковий резерв.*

3.3 БІЛИЙ РУХ

Починаючи з 1915 року, панцирники типу «Гарфорд-Путилівець» використовувалися частинами Російської Імператорської армії практично на всіх ділянках російсько-німецького фронту Першої світової війни. Незважаючи на

досить слабкі ходові характеристики, особливо поза доріг на м'яких ґрунтах, «Гарфорди» користувалися популярністю у військах, у першу чергу через потужну 76-мм протиштурмову гармату.

«Морські» «Гарфорди» брали активну участь в боях під Ревелем (нині – Таллінн) на завершальному етапі Першої світової війни. Наприклад, придані 1-му Сибірському стрілецькому корпусу машини «морської» модифікації під іменами «Ревелец» і «Непобедимый» аж до кінця 1917 року підтримували 11-й і 77-й стрілецькі полки, що оборонялися у місів Олай, Ролбум, Боренберг і Раденпрайс.

Панцирник «Добрыня»

Згодом, через розвалу армії і загальний відступ, обидва панцирника були кинуті, причому «Непобедимый» дістався німцям практично в справному стані і після невеликого

ремонту був знову введений у дію. У перших числах жовтня 1917 року два «Гарфорди» морської модифікації брали участь у Моонзундської битві, в ході якого підтримували Морський «батальйон смерті» капітана 1 рангу П. Шишко, що обороняв Орісаарську дамбу. В ході відступу обидва панцирника були підірвані щоб уникнути їх захоплення противником.

Цікаво, що навіть через активне використання в боях, «Гарфорди» не несли високих втрат. У серпні 1916 року командири АПВ рапортували, що «... «Гарфорди», що брали участь у боях, всі поранені (попадання куль, розривних куль і осколків), але пробоїн немає. Бували випадки в боях, що «Гарфорди» під'їздили на 200 і менше кроків...». На початок 1917 року безповоротні втрати «Гарфордів» склали лише 7 машин із 48, тобто близько 15 %.

3.4 ЧЕХОСЛОВАЦЬКИЙ ЛЕГІОН

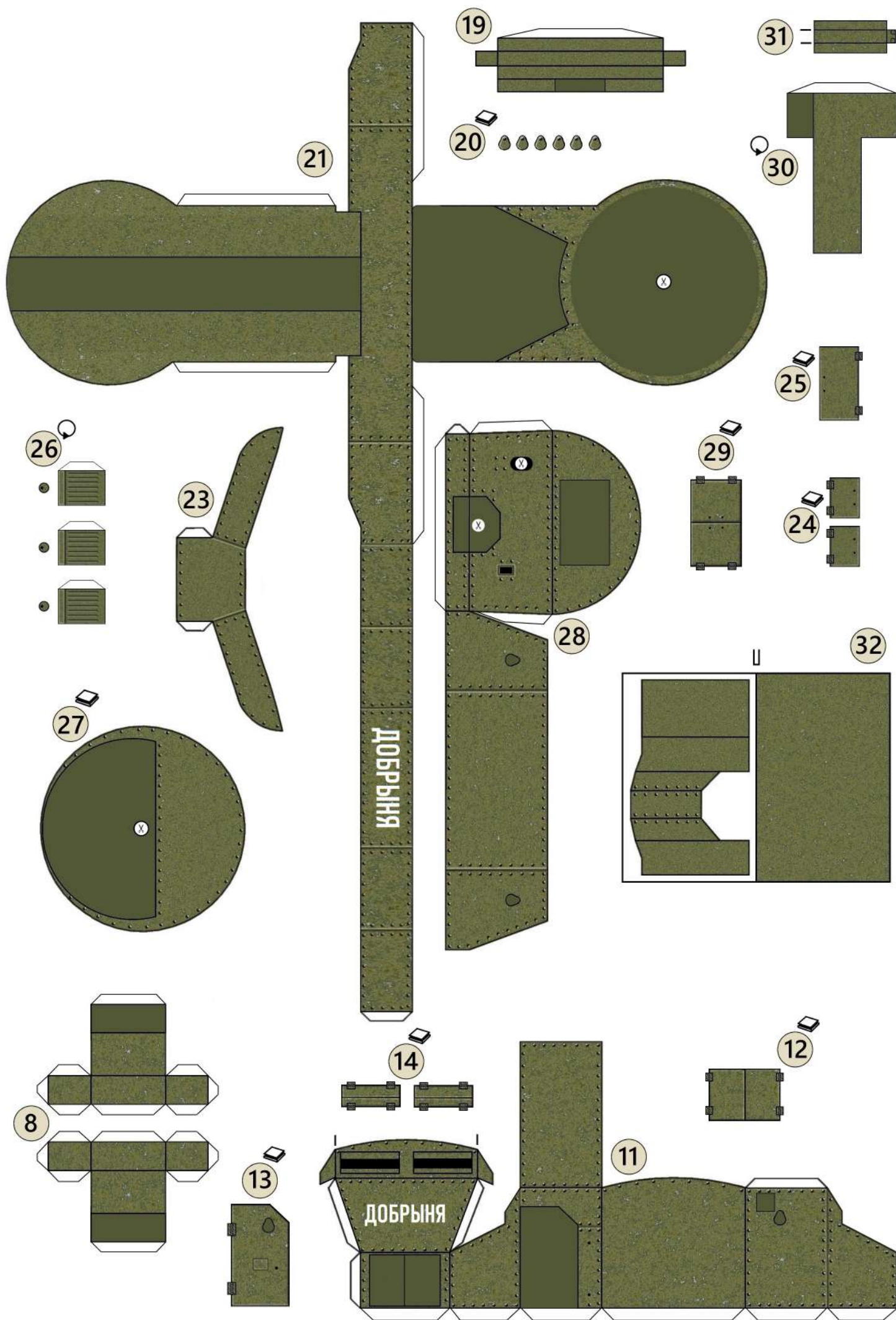
28 травня 1918 року чехословацьким легіонерам на станції Пенза вдалося захопити потяг, що перевозив три панцирні автівки. У Пензу прибув ешелон із трьома панцирниками. Потягом керували червоні китайці, і чехословаки намагалися купити в них панцирники на «прогулянках» після зупинки потяга.

*Панцирник
«Грозный» на
залізничній
платформі
бронепотяга
«Orlik».*

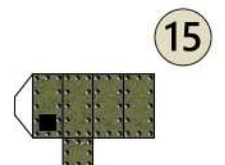
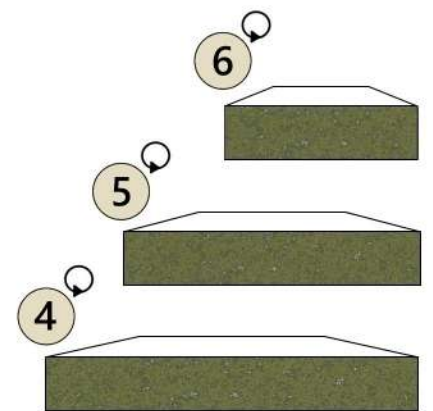
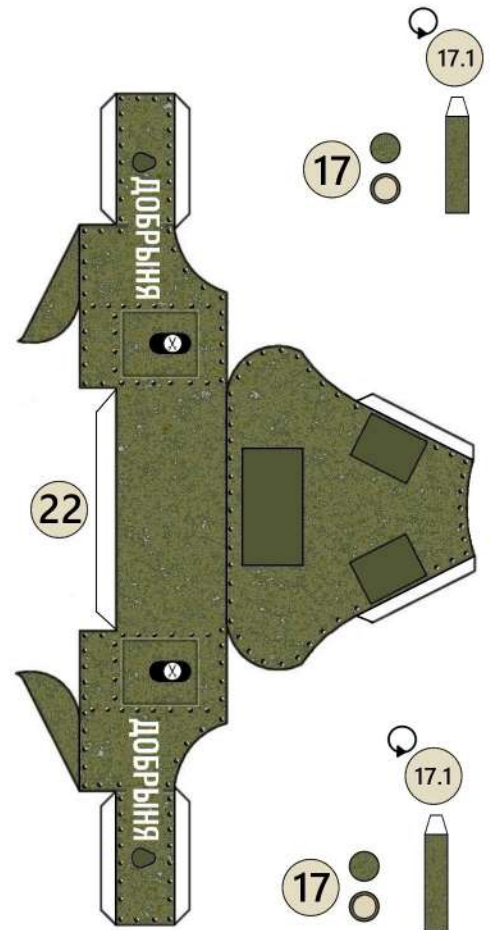
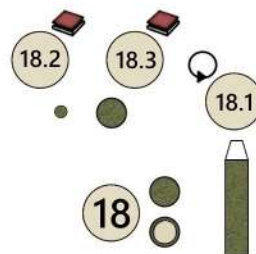
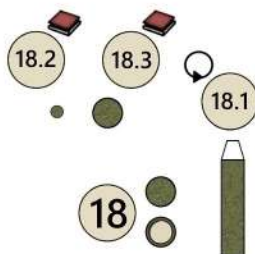
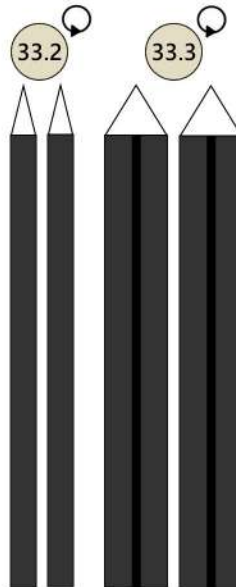
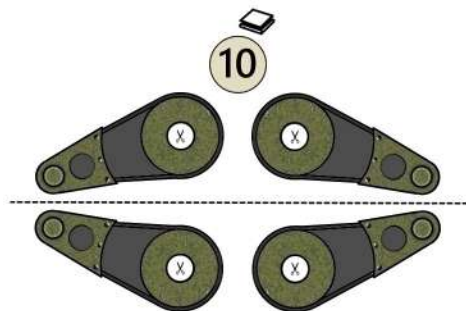
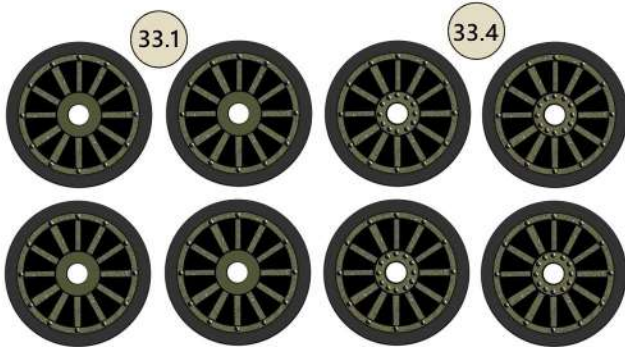
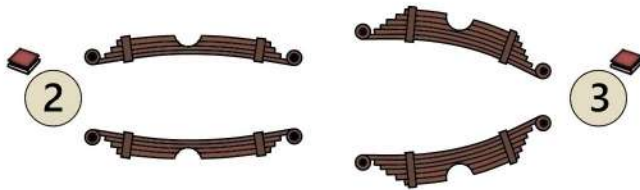
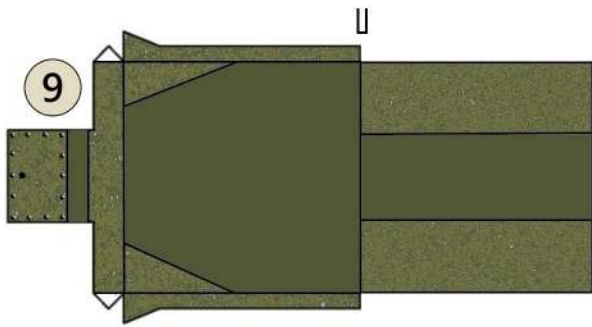
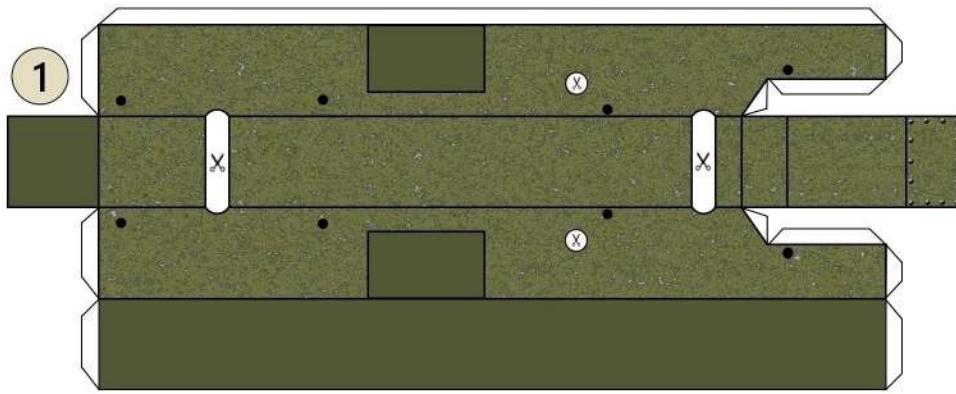
Спроба підкупу не вдалася, і полковник Швець послав п'яту сотню, яка оточила потяг і

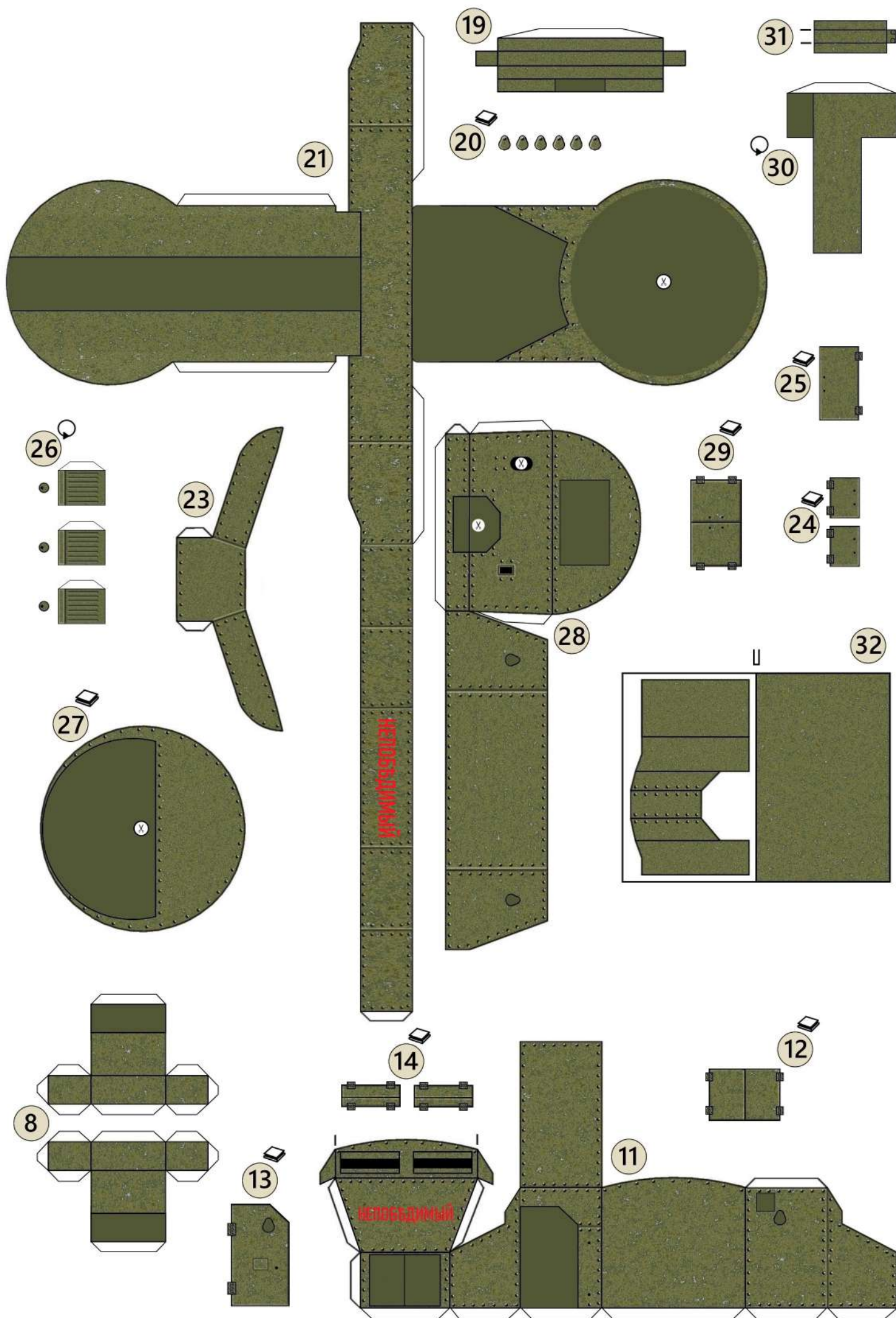

під загрозою застосування зброї із захоплених панцирників без жодного пострілу захопила його, взявши китайців у полон. Тим часом чехословацькі ешелони були обстріляні більшовицькою артилерією. Обстріл вівся протягом усього дня, але вогонь не завдав практично жодної шкоди, оскільки більшовики, вочевидь, п'яні або ненавчені, не змогли потрапити на станцію, їхні снаряди тільки розбили склади навколо колій. Найбільшим із захоплених панцирників виявилась автівка Гарфорд-Путілов, виготовлений у росії на основі американської вантажівки. Незважаючи на те, що авто було не на ходу, воно мало надзвичайно грізне озброєння у вигляді гармати обр. 1910 року калібру 76,2 мм, розташовану в башті. Цей панцирник на ім'я «Грозный», допоміг чехословацьким легіонерам наступного дня захопити Пензу, а потім став частиною імпровізованого бронепотяга 4-го полку Чехословацького легіону.

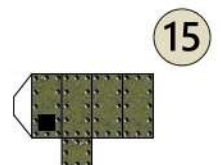
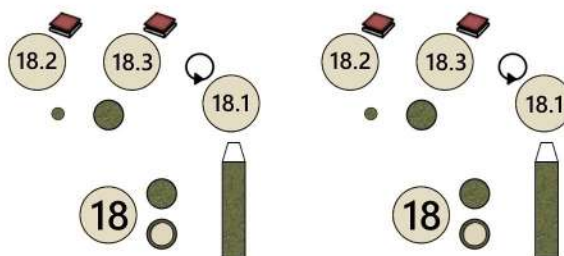
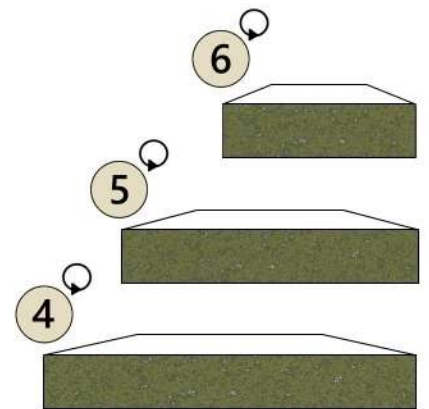
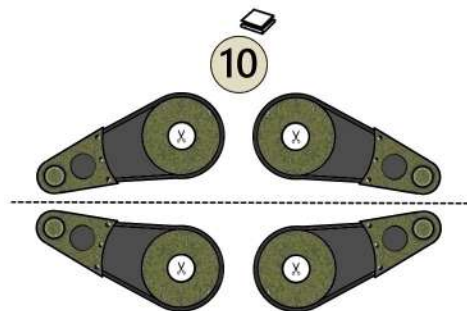
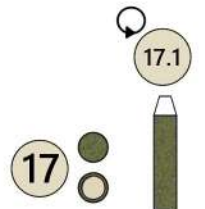
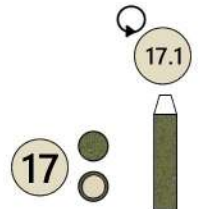
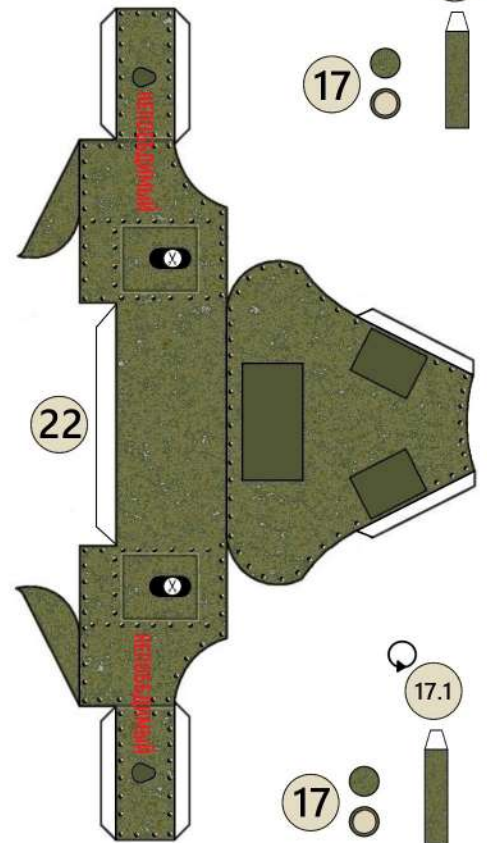
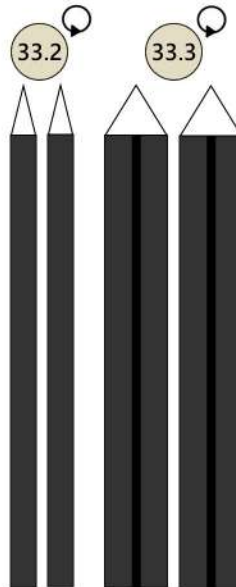
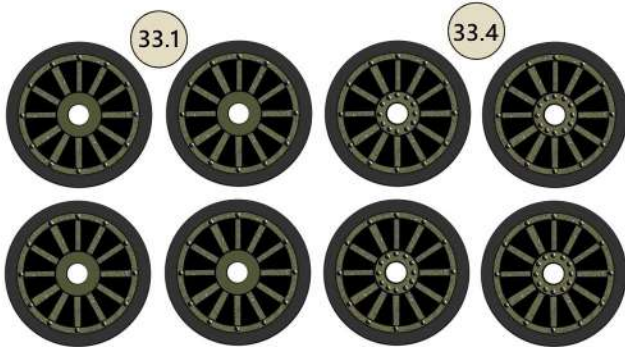
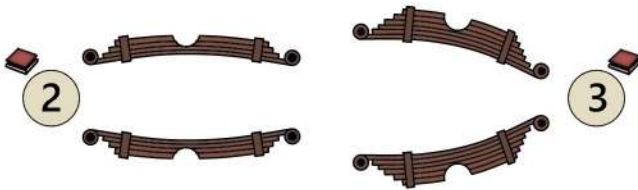
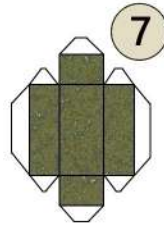
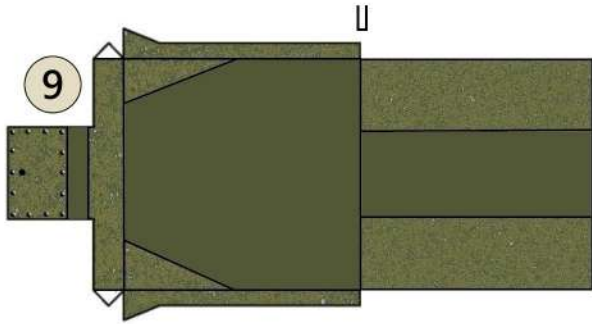
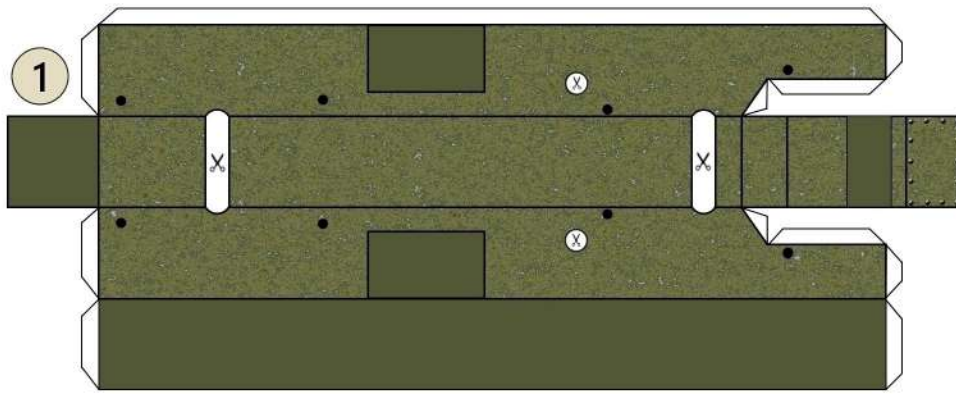

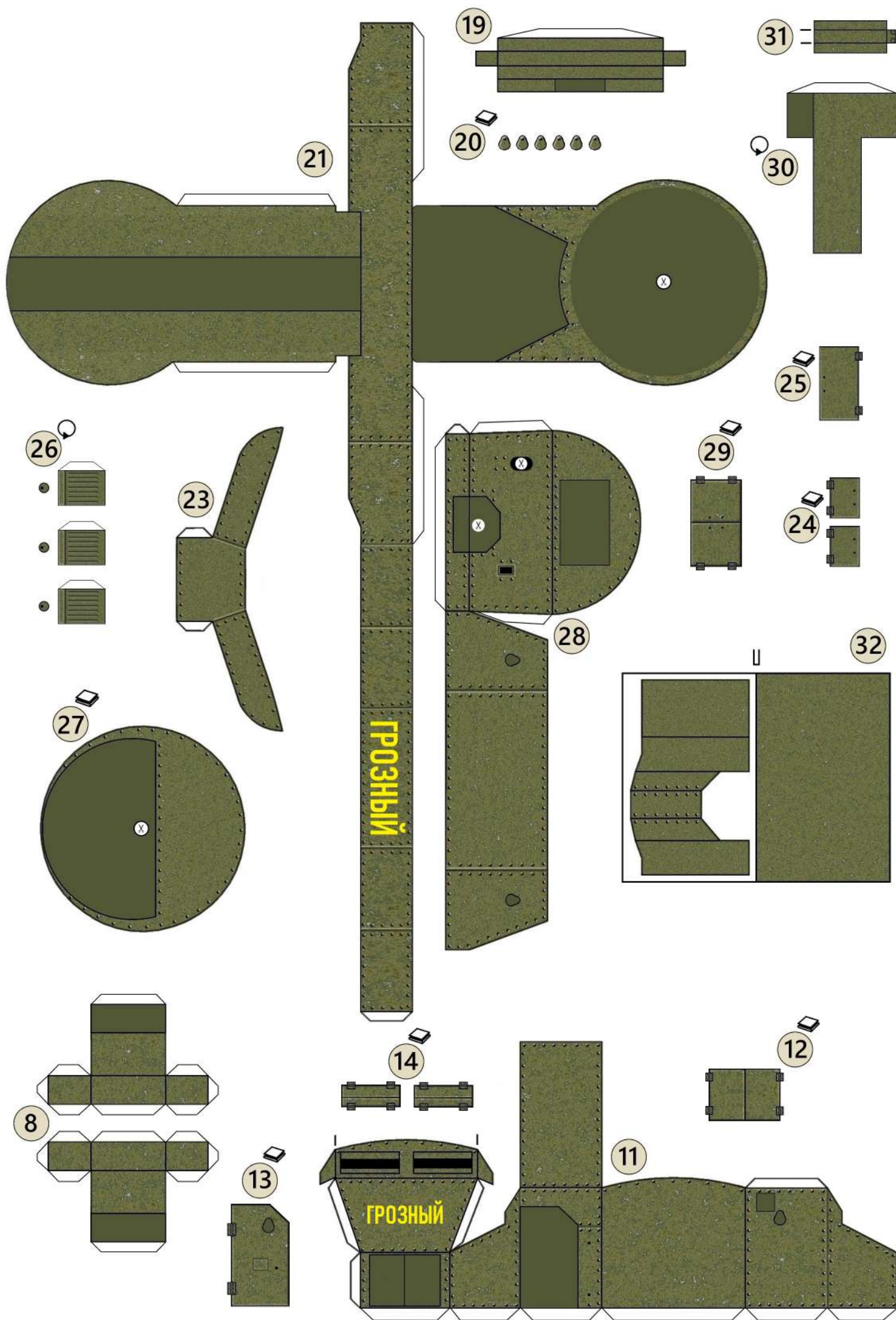

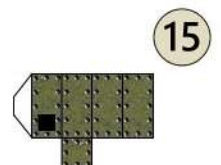
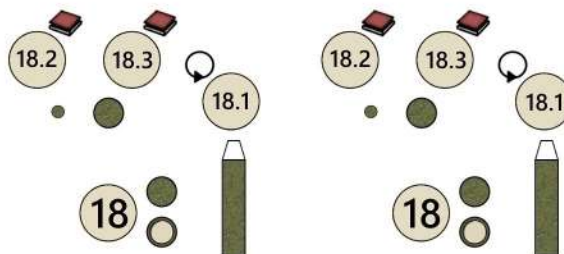
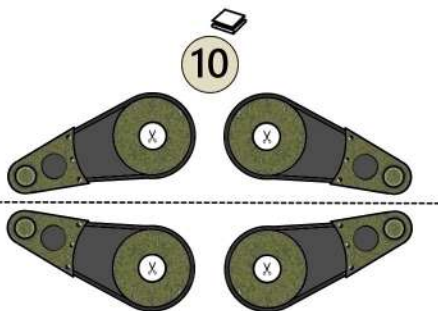
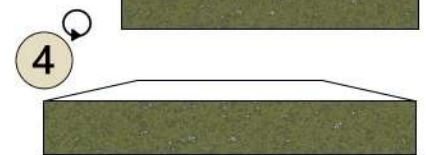
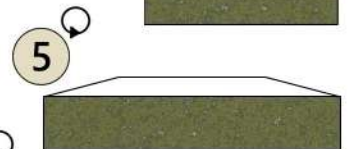
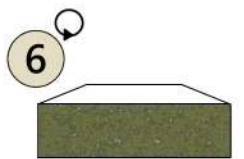
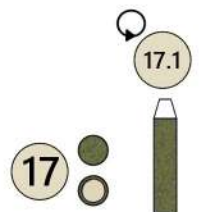
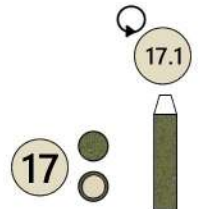
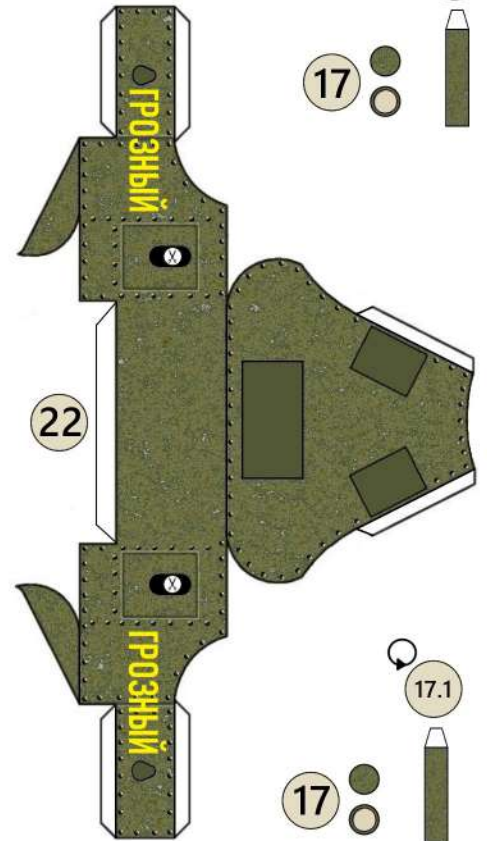
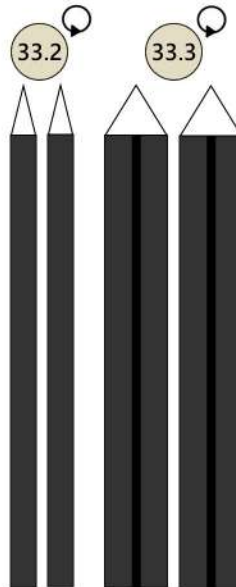
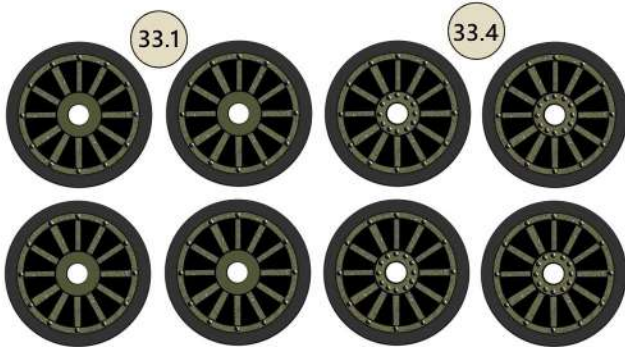
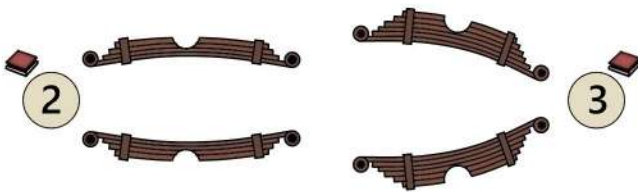
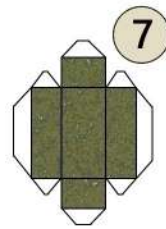
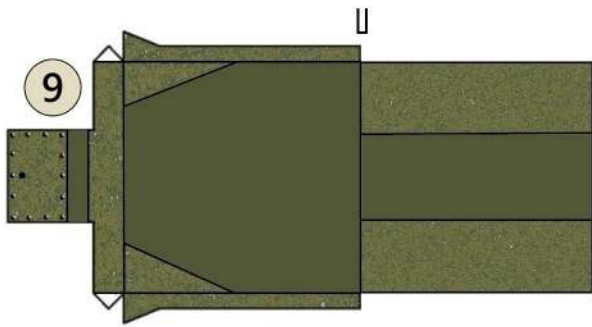
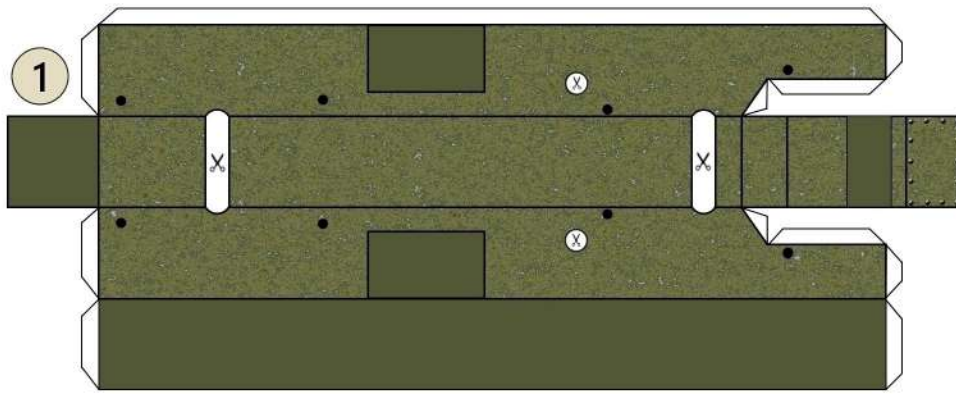

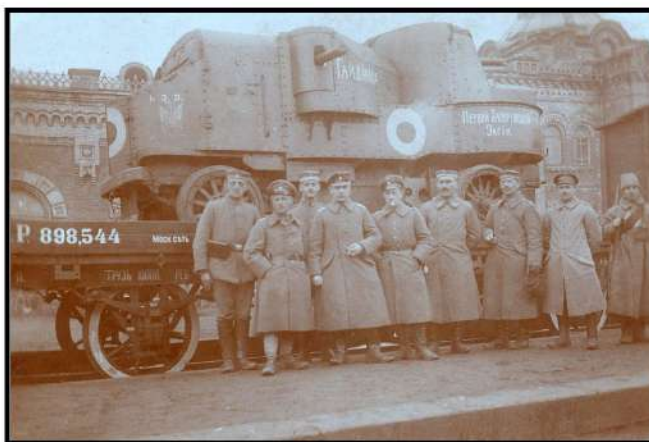

Die grenzwacht hielt im
osten...
Балтійські Визвольні
змагання.

Громадянська війна.
Бій білих, поки не
почервоніють, а
червоних - поки не
побіліють!

Великий брат.
Тяжкий гарматиний
панцирник Garford-
Путілівець в бою.